~~12~~ f ...

14 - 14 - 1 - 14 -

PETRI RAMI
VEROMANDVI
DIALECTICAE
INSTITVTIONES,

ad celeberrimam, et Illustrissimam Lutetiæ Parisiorum Academiam.

LVGDVNI,
Apud Theobaldum Paganum.
M. D. XLVII.

PETRI RAMI VEROMANDVI DIALECTICAE

Institutiones, ad celeberrimam, & illustrißimam Lutetiæ Parisiorũ Academiam.

VTinam poßis, ô doctrinarum, uirtutumq; omnium parens Academia, tam multos annos beatißima florere, quam multis singularis gloria tua digna est, & ego pretiosißimæ laudis huius honori tam liberaliter inseruire, quam libenter, & studiosè uelim: fieret profectò, ut omnes annos omnis generis nobilitate floreres, & in liberalißimam studiorum meorum parentem, si non officiosißimus, certè non negligentißimus omnium, nec ingratißimus iudicarer. Atq; iam optati, uotíque mei partem non dubia testificatione polliceri tibi possum: partem nulla inertia deterritus, nulloq; animi languore debilitatus desperare nõ debeo. Etenim quo certioris autoritatis argumento gratißimam ætatum omnium uitam augurari tibi possum, quàm quòd omnium scientiarum laudes, omniumq; ingeniorum uirtutes una in familia complexa es? An est quisquam, qui hoc ignoret, cùm hanc celsißimam, nobilißimámque uirtutis, & sapientiæ sedem diligenter aspexerit: non uideat in tanta rerum optimarũ ubertate alios diuino quodam Chri-

ſtianæ pietatis, & religiõis amore ad ſacroſanctum Chriſti euangelium profitendum, prædicandumq́; rapi? alios ad hominum uitæ, ſalutisq́; defenſionem procreatos ad medicinæ ſtudiũ duci? alios ſanctißima, pulcherrimaq́; potentium cũ humilibus, mediocrium cum utriſque concordia commotos legum, iurisq́; maximas moleſtias perpeti? alios mirabilium rerum præſtantia, conſtantiaq́; delectatos, ſyderum motus, cœliq́; curſus rimari? alios amplißimæ, & ad communem omnium utilitatem comparatæ profeßionis delectatione captos iuuentutis inſtitutionem laborioſißimè, & uigilantißimè tueri? Hæ tot, ac tantæ laudes alumnæ tuæ ſunt: à quibus exiguum humanæ uitæ curriculum immenſis æternitatis ſpacijs propagatur. hinc excellentium uirtutes animorum, uel ab ipſis alienißimæ doctrinis, immortalem gloriam, & ſempiternæ uitæ fructum ſunt aſſecutæ. Itaque non & alienis meritis tantum ueræ gratiæ literæ tribuẽt, & gratißimam, charißimamq́; matrem deſpicient: imò uerò amabunt, colent, laudabũt, & ſe fortunatißimas iudicabunt, ſi quantum immortalitatis habeant, id totum tibi, tuæ famæ, tuo nomini largiantur. ac uehementer, puto, uerebuntur, ut tantæ gloriæ, tantæq́; dignitatis amplitudo poßit à doctrinis omnibus immortalitate compenſari. ſtatum igitur integerrimum, pulcherrimúmque perpetuò retinebis, & æqualem temporibus uitam commẽdatione hominum, ac celebratione clarißimã, florentißimámque deges. Quapropter hac uoti parte perſoluta, ad reliquam partem nuncupatiõis aggrediar: ad quam perſoluendam animi tibi deuouendi materiam grauißimam quidem mihi, nec tamen à ſplendore tuo prorſus alienã, ſuſcepi. dialecticæ uirtutis conſtituendæ laborem dico: in quo putaui primùm quærẽdum, quæ uis eſſet eius rei (quam ratione, &

tione, & artificio institutam optarem) quæ, & quot uirtutes essent, & ad quam hominum utilitatem cōparatæ. Itaq; cùm uniuersam quandam, & hominū propriam uirtutem, rationem, esse iudicarem, qua deos immortales, & seipsos, cæteraq́; omnia cognouissent: qua singulares sibi dotes ingenitas ad orandum, numerandum, metiendum, canendum, & reliquas artium laudes persequendum excitassent: rationis doctrinam omniū rerum cognoscendarum, & ordine constituendarum artificē iudicaui. quo posito, quid melius, propiúsue fuit, quàm naturam consulere? explicationisq́; huius primam conformationem ab ea petere? feci, & in præcepta monitiones naturæ cōtuli: inuētionis, & iudicij uias distinxi: inuētionis paucos fontes ad naturæ imitationem proposui: in iudicio tres gradus separaui: primi partē in Aristoteleis scholis turbatißimam, in ordinem redegi: partē ex alijs transtuli, secundum à Platone diligentißimè traditum adscripsi: tertium in eiusdem republica paulò secùs indicatum ad institutum nostrum plenius explicare contendi: exercitationem totius institutionis latioribus spatijs definiui: quòd hæc pars (ut maximè omnium esset tractanda in studijs, atque exigenda) ita neglecta, desertaq́; semper fuit. Denique dialecticæ imaginem breuiter & succinctè generum, formarumq́; perpetuis quasi lineamentis adumbrare laboraui: laudes tamē omnes complecti generatim studui: ut aliquando splendenti igne illo (quem cœlestem uocat Plato) animæ nostræ optima portio ex eodem igne constans, recreata, naturaliq́; luci restituta, & cæterarum rerum, & sui inprimis longè gratißima cognitione perfruatur. Hæc altera uoti pars est, hæc promißi tibi animi est persolutio? uides quid uelit, quid conetur, quid appetat: maximā sapientiæ tuæ glo-

riam admiratur: huic primos Rami abs te sati, culti, educati, fructus deuouet: hanc oblatis industriæ primitijs ueneratur. O *Lutetiæ* Parisiorum *decus*, Galliarum *solatium, sedem uniuerso hominum generi concessam, templum religionis, aram legum, medicinæ portum, arcem ingenuarum disciplinarum, gloriosissimum bonarum, laudandarumq́; rerũ omnium domicilium. huc* Indorum *gymnosophistæ, magi* Persarum, *uates* Chaldæorum, Græcorum *sapientes, sacerdotes* Aegyptiorum, *omniaq́; omnium terrarum miracula, huc tres orbis dominæ, principesq́; linguæ conuenerunt, & cõmune sibi hospitium domestico usu, & familiari consuetudine fecerunt.* Quamobrem *(ut nouissima coniungam primis, & desiderij mei conclusionem in summam conferam.)* Vtinam *ô singulare mundi totius ornamentum, tandiu floreas, quandiu dignitas tua meruit, & tã gratus sit tibi meus labor, quàm cupidus erit tui: nulla ætatis debilitate consenesceres, & in aliquo tuorum loco numerarer: at laudibus tuis nulla posteritas finem est allatura, & industriæ meæ (si nullam uirtutem) spem saltem non ingratam tibi fore confido: perpetua igitur felicitate fruere, & animi tibi dediti iucunda me cõscientia, cõsolabor.* Atque *ut iam animi erga te mei signa appareant, ad instituti muneris expositionem, disputationemq́; ueniam.*

PETRI RAMI VEROMANDVI DIALECTICAE *Institutiones.*

DIALECTICA VIRTVS EST *differendi, quod ui nominis intelligitur: διαλέγεσθαι enim (unde dialectica nominatur) & differere unum, idémque ualent, idq́; est disputare, disceptare, atque omnino ratione uti: quemadmodum Socrates cum Alcibiade ait: Σωκ. τὸ δὲ διαλέγεσθαι, καὶ τῷ λόγῳ χρῆσθαι ταυτὸν πῶς καλεῖς; Ἀλκ. πάνυ γε. id est, Soc. differere, & ratione uti nunquid idem existimas? Alc. equidem certè: haec ille. Hoc primum est huius facultatis nomen: Posteà uerò logice, eadem tamen significatione, dicta est: quibus nominibus latini cōtenti, nullum suae linguae propriū quaesiuerūt: quanquam duo latinae orationis principes Cicero, Fabiusq́; uelut aliud agētes latinè uidētur dialecticam alter disceptatricem, alter disputatricem nominasse: dialecticam (ait in Lucullo Cicero) inuentam esse dicitis ueri, & falsi quasi disceptatricem, & iudicem: & Fabius libro secundo cùm probare uult Rhetoricam esse uirtutem, quia dialectica sit etiam, uirtus (ait) etiam disputatrix uirtus erit, adeò de hac (quae speciosior, atque apertior tātò est) nihil dubitabitur: & libri duodecimi capite secundo, ita haec pars dialectica, siue illam dicere malumus disputatricem. Quae quāquam ita sunt, uterque tamen graeca maluit, & nos quoque cum illis*

dialecticæ & logicæ nominibus pro latinis licet utamur: sed satis de nomine: partes exequamur. Comparatur igitur *dialectica, sicuti uis artium reliquarũ, natura, doctrina, exercitatione*: Natura namque *differendi principium instituit, institutum doctrina proprijs, & congruẽtibus consilijs instruit, instructum ab arte exercitatio in opus educit, atque absoluit.* Hi *sunt tres libri ad omnis disciplinæ fructum, laudémque necessarij: quorum primũ æternis characteribus in animis nostris* Deus *optimus, maximus imprimit, secũdum naturæ diligens obseruator imitatis notulis ad æternarum illarum notarum exemplar effingit: tertium manus, linguáque (quantum, quámque copiosum uolunt) amplectuntur.* Itaque *de tribus dialecticæ partibus prima (cuius dignitas maxima est) tertiáque (cuius secunda laus est) sunt in nobis: altera insita, altera uoluntaria. secunda (cui perpaululum loci reliquum est) sola extrinsecus à magistris assumenda est: ut nihil homini nisi perexiguum ad hãc uirtutem percipiendam desit.*

Naturalis *autem dialectica, id est, ingenium, ratio, mens, imago parentis omnium rerũ* Dei, *lux denique beatæ illius, & æternæ lucis æmula, hominis propria est, cum eóq; nascitur.* Ideoque *simul atque natus homo est, ad rationis usum proprio quodam naturæ studio, præstãtiore alius atque ardentiore, alius tardiore, atque hebetiore rapitur: & quemadmodum stellæ luminis, sic homines rationis omnes sunt participes: sed ut illic aliæ sunt alijs clariores radijs, & illustriores: sic inter homines alij sunt ingenio præstantiores alijs, excellẽtioresq; natura. hæc differẽdi est origo, hæc naturæ est institutio, cuius cursum qui penitus perspicere, & intueri, atq; hac optima duce, in uia sibi mõstrata sapienter insistere,*

insistere,atq; ingredi potuerit,artē,& doctrinā pulcherrimā efficiet. in hoc igitur uno diligēter elaborandū,& omni cogitatione mentis incumbendum est,ut uideamus quid natura per se præstet,& exhibeat in disputando. Quamobrē ut naturæ uirtus facilius appareat, selige de tot uiuentibus hominū millibus(nō qui naturæ solertia,iudicioq; præstēt) sed ut magis naturæ liberalitatem erga homines admirere, agrestes,& imperitos uinitores, qui artem disserendi ne auditione quidē,famaq; ullā esse nouerint,eosq; de cōsequentis anni fertilitate,atque ubertate interroga, quanta uini copia sit futura,tum ex eorum ingenijs ueluti speculis imago naturæ resultabit. Attende igitur quid tales naturæ consiliarij facient: primùm,ut opinor,apud se taciti rationem aliquā excogitabunt,& argumentū inuenient, quo quæstioni respondeant: deinde, ubi satis cōmodè cogitauerint, cogitationem nō temerè,sed uia ac ratione digestā, partitamq; expriment hoc modo fortasse,quo mihi hæc experienti,atque interroganti quidā respōderunt. Nō est (dixerunt) spes ubertatis in tā uaria æstatis mutabilitate,ubi modò uēti,modò imbres, ac pluuiæ,rari autem soles extiterunt: at omnes ferè æstatis huius dies sine calore maduerūt,uix certè, sperari boni quicquam potest. eosdem uerò si fortè cùm ex Gallia in exteram regionem uenerint, rogabis quid Lutetia sit, urbis situm in confinio Belgarū,Celtarúmque subtiliter,& rotundè cōcludent,partes mēbratim distributas persequētur,academiam, ubi gymnasia sunt: insulam,ubi forum,regiaque est: reliquā urbis partem,ubi mercatores, omnísque generis opifices habitant: quod idem longè excellentius in uniuersa rerum cogitatiōe (si fortè,ut ueteres illi sine arte ulla philosophi,& mōtium pastores, Poëtæ, maiore aliqua discendi cupiditate

membra, particulas omnes simillima descriptione sequi, atque imitari pingendo conemur. Est igitur ars dialectica doctrina disserendi. in natura uegeta uis est, in arte admonitio, consilium, præceptio sic agendi, ut natura integra, atque incorrupta ageret. docet igitur ars rectas naturæ leges: nec errare in disserendo patientes uias ostendit. Disseritur autem, ac disputatur de quæstione, quæcũque proposita fuerit, atque in ea omnis huius disciplinæ facultas occupatur. Nulla enim disputatio esse debet, nec potest de re perspicua, atque aperta: nec dubia res ulla nisi disserẽdo probari potest. Quæstio igitur est oratio, quæ dubiam rem quærit, atq; interrogat: qualis ad omnia præceptionum dialecticarum exempla nobis hæc una proponatur, An homo sit dialecticus, ut intelligi facilius poßit, qua ratione cæteris in rebus dubijs omnibus dialectica sit utendum: quæstionis partes duæ sunt: altera antecedit, altera cõsequitur, illa, minor: hæc, maior appelletur: sic quæstionis nostræ, homo, minor, dialecticus, maior pars erit, atque ita distingui quæstio, distribuíque debet ad usum, commoditatémque doctrinæ: quemadmodũ mox intelligetur. Quamobrẽ ubi quæstio posita est, ad eius explicationem doctrinæ consilijs utimur: cuius partes ad exemplar illud uiuentis in homine ueritatis (ne ab Apelle nostro recedamus) sunt instituendæ. Duæ igitur (quoniam illic par, idémque numerus est) inuentio iudiciúmq;: at illic uiua sunt omnia, hic picta duntaxat, & imitata. Artificiosa itaque erit inuentio doctrina inueniendi, quo quæstio tractari, exponíque poßit: quanquã enim inuentio pars est doctrinæ, non tota doctrina, tamen inopia propriorum uerborum, alienis, & quod totius est, eo in parte cogimur abuti. Est autem id quo quæstio tractatur, atque exponitur argumentum

gumentum nominatum: quòd arguat, id est probet rem, ac demõstret: sic
Virgilius. 4. Aeneid.
Degeneres animos timor arguit.
Cuius inueniendi modi qui naturæ sunt eosdem artis esse necesse est. Itaque cùm animus disputando naturaliter incidat in earum rerum de quibus agitur, caussas, effecta, subiecta, adiuncta, dissentanea, cateráque ab illis orta, pars hæc artis iisdem uestigiis insistet, & quæstionis utranque partẽ maiorem & minorem sic intueri iubebit: ut caussæ, effecta, omniaq́; illa naturæ concilia promantur. Quamobrẽ è quæstionis extremis argumentorum species duplices eruentur principes aliæ, aliæ à principibus ortæ. Primi generis *partes quinque sunt: caussæ, effecta, subiecta, adiuncta, dissentanea: secundi nouem, genus, species, nomen, notatio, coniugata, testimonia, comparata, diuisio, definitio.* In principibus *argumentis caussa prima est, cuius ui aliquid est, eiusq́; partes sunt quatuor, finis, forma, efficiens, materia finis, causa est cuius gratia res est, ut hominis finis est diligere deum tota mente, & proximum sicut seipsum: dialectici disserere, & ratione uti: forma caussa est, per quam res unaquæque est, id quod est, eaq́; à cæteris distinguitur rebus, ut forma rei, ueraq́; differentia sit idem: ut hominis forma, anima rationis particeps, dialectici forma nulla est uno uocabulo appellata, est tamen nihilominus, ea nempe, quæ natura, arte, excercitatione perficitur: sic omnium rerum sua forma erit tum uniuersarum, tum singularum, ut* Platonis *non anima particeps rationis (est enim generalis ea forma, & cõmunis hominis, nõ* Platonis *propria) sed caussarum, effectorum, cæterorumq́; collecta quædam differentia, quæ in aliũ*
neminem

neminem conuenire poßit: sunt autē mentes hominū in formarum uniuersarum cognitione, tanquam noctuæ caligantes in solis splendore: quanuis enim uerißimæ, nobilißimæq; caussæ sint: tot tamen seculis philosophorum disputationibus perstrepētes scholæ, uix unam hominis formam repererunt: belluarum quænam esset, nondū sunt assecutæ, nisi priuatione quadam, quæ non quid est (quod formæ proprium est) sed quid non est, ostendit: quod irrationale Fabius appellat, ut rationale, contrarium. Proprietas (quæ seorsum tradi solet) formæ finitima est: uis enim illa naturæ insita, ut in homine ridendi uis, in equis hinniendi, in lupis ululandi, omni, soli; subiecto (quemadmodum forma) conuenit: sed naturæ (ut dixi) insita est, non est ipsa natura: nō enim homo est, quia risus, sed quia rationis animal sit particeps.

Caussa efficiens est, caussa à qua res est, cuius distinctio multiplex est: primùm in absolutam, & adiuuantem: causa efficiens perfecta per se nulla est nostræ quæstionis: nulla enim caussa sola ac per se hominem, dialecticum'ue facit: sed multarum concursu causarum, uterque efficitur, talis in igne calefaciendi uis est: ignis enim accendere per se potest: adiuuat autem, atque efficiendi quædam socia est caussa, ut hominis sol, pater: dialectici ars, uel exercitatio: nihil enim horum solum hominem, aut dialecticum efficit: sed adiuuat ad efficiendum: deinde efficiens appellari solet, quæ procreauit, & condidit, quamuis iampridem absit ab effectu: ut hominis, pater: dialectici, præceptor: quo modo architectū effectorem domus appellamus: item quæ rei statum conseruat, ac tuetur: ut hominis efficiens caussa, anima particeps rationis est, dialectici uis naturæ, artis, exercitationis: quæ caussa à forma (de qua paulò antè) non admodum discrepat

screpat. Postremò in efficiente quæri etiam potest, destinata'ne sit, & ad certum effectum instituta: ut hominis, & dialectici propositæ caussæ: pater, anima, natura, ars, exercitatio: an fortuita, & ad effectum suum non comparata: ut hominis procreandi, in alienam regionem patris profectio: dialectici, ut si quis inãbulãs, in dialecticos incidat, à quibus præter spem de de tota arte instituatur. Efficientium itaque sit illa triplex tributio, in absolutam, & adiuuantem: in procreantem, & cõseruãtem: in destinatam, & fortuitam.

Materia de causis ultima superest, ex qua res est: ut hominis materiam corpus hoc continet cui anima ad uitam coniungitur: dialectici nulla materia est, non enim corporatam rem, ut homo, sed qualitatem significat. Sed de caussis satis. quarum cognitio tam naturalis est, ut hominibus natura non uiam ad earum cognitionem aperire, sed uiolentam quandam impulsionem afferre uideatur. quicquid enim cogitant, commentantur, suscipiunt homines, in hoc primum consilij locum finis obtinet, secundum forma, tertium efficiens, quartum materia, quanquam effectus cõcilio contrarium ordinem sequitur. in agendo enim prima materia est: efficiens, secunda: forma, tertia: postrema, finis est, ut si de ædificio quæstio sit, primus occurrat finis, propter quem ædificetur, uoluptas, utilitas, dignitas: deinde forma, rotunda, quadrata, tertia de efficiente architecto, postrema de materia, lapidibus, cemẽto, lignis, ferro cogitatio erit. opus autẽ à materia ipsa incipit, & finem tandẽ postremũ assequitur. Hic humanæ sapientiæ fons primus, summúsque est omnibus in rebus diligenter excolendus. Nam ut ait Poëta.
Felix qui potuit rerum cognoscere caussas.

Secundus est fons inuentionis ex effectis, quæ ex illis caus

sis

sis existunt,ut homo, dialecticusq; sunt effecta expositarũ caussarum, sed homo, & dialecticus alio iam ut efficientes caussæ referri possunt,ut quæratur nõ ex quibus caußis homo,dialecticúsue constent,sed quid efficiant: ut hominis effecta dicimus populum congregare,leges ferre,rempublicã administrare,bellum facere:dialectici, interpretari,docere, disputare:sic enim præcipit ars ut rei caussæ primò uideantur:deinde quid ipsa suis caußis instructa,faciat. Hic locus *suppeditare solet uberrimam differendi copiam,cùm denũciatur,quid ex quaque re nõ solùm euenerit,sed impendeat, uel sit euenturum.*

Subiecta, adiunctaq; sequũtur .subiectum itaque res est suis caußis cõstituta,cui aliæ sine neceßitate extrinsecus adueniunt,quæ adiuncta nominãtur,ut hominis adiuncta, alia in animo,ut naturalis quædam facultas ad liberalitatẽ, fortitudinẽ,temperãtiã, uel cõtraria : alia in corpore, ut pulchritudo, deformitas:alia extrà,ut opes,amici,tempus,quo uiuit:locus,ubi est: & earum rerũ omnium, homo subiectũ est : dialectici adiuncta sunt, molestia ex interpretationis, scriptionis,dictionis labore: uoluptas ex cognitione rerum, & ocij iucunda oblectatione : horum autem, dialecticus, subiectum est: nihil autem uetat eandem rem, aliò, atque aliò collatam subiectum,atque adiunctum nominari: ut color,& calor,hominis adiuncta sunt:collata tamen suis accidẽtibus, subiecta dici possunt. Hic *locus rerum suspiciones sæpè commouet,& quãuis infirmior sit,atque incertior effectis,caußisq;: tamen abundantius,& copiosius,& frequẽtius occurrit : & uerisimilibus indicijs,uestigijsq; presequẽdis,uim superiorum proximè consequitur.*

Postremus principum argumẽtorum locus est,è dissentaneis:

taneis: quorum uis latißimè patet, & in omni ferè disertæ orationis laude dominatur. Dissentaneum *igitur est, quod ab alio diuersum sumitur: idq́; in tribus generibus contrariorum, repugnantium, disparatorum: de cōtrarijs primùm, & eius partibus dicamus.*

Contraria sunt dissentanea, quæ de eodem simul affirmari non possunt, certaq́; conditione dißident unum ab uno: ut bonum, malum: aut summum unum à duobus: ut auaritia liberalitas, effusio: contrariorum species sunt quatuor, aduersa, priuantia contradicentia, relata. aduersa sunt contraria, quæ in eodem rerum genere plurimum differunt, quibusq́; propositis occurrunt tanquam è regione contraria: ut homini aduersa bellua est: homo enim belluaq́; in animalium genere maximè differunt. dialectico nihil est hoc modo cōtrarium: in aduersis quandoq; mediū quiddam est, ut inter candorem, & nigrorem est rubor: interdum nihil est, ut inter hominem belluamq́;.

Priuantia sunt contraria, habitum, habitusq́; priuationē significantia, ut doctus, indoctus: præpositio enim in, sæpe uerbū ea ui priuat, quam haberet, si, in, præposita nō esset: quandoq; aduersum significat amicus, inimicus, iustus, iniustus. Priuatio *etiam sæpe proprio nomine declaratur: ut mutus, cæcus, surdus, pauper, hominis & dialectici priuatio nulla est expressa uocabulo.*

Contradicentia sunt cōtraria aientia, negantiáque idē, Idq́; in simplici, coniunctáue sententia, id est, oratione uerū, falsumúe significante, quam Latini *enunciatum, enunciationem, pronunciatum, pronunciationem, effatum, proloquiū nominant. in simplicibus enūciatis cōtradictionis modi tres sunt, primis uniuersæ ut:*

Omnis

Omnis homo dialecticus est.
Nullus homo dialecticus est. Secundus propriæ
Plato dialecticus est.
Plato dialecticus non est. Tertius mediæ ex uniuersa & singulari partibus:ut,
Omnis homo dialecticus est:
Aliquis homo dialecticus non est.
In coniunctis proloquijs uniusmodi contradictio est, si coniunctio affirmetur eadem negeturq́;:ut,
Si homo est, dialecticus est.
Non si homo est, dialecticus est.
Eodemq́; modo in cæteris coniunctis. ut negatio autem sit, nota negationis pronuntiationi uniuersæ præponenda est. In homine, & dialectico contradictio nulla est: est enim perfectæ orationis contradictio, non unius nominis. Est uerò animaduertendum quòd nulla contradictio utrinque simul eße uera potest, quamuis in rebus inconstantibus, quæq́ue sic euenire, & non euenire possunt, uniuersam utrimque simul esse falsam accidit:ut,
Omnis homo ambulat.
Nullus homo ambulat. Possunt enim simul aliqui ambulare, aliquid non ambulare. & reliqua cõtradictionũ genera, id est, propria, media, & coniuncta omnia in simili rerum inconstantia nihil futurum partitè, difinitè, distinctè uerũ, falsum'ue significant, ut
Plato cras disputabit:
Plato cras non disputabit. quanuis enim disiunctionis occasione alterutra pars necessariò uera sit, aut disputabit, aut non disputabit, dici tamen necessariò non potest: pars hæc uera, illa falsa est. Itaque si quis me de crastina illa disputa-

tione urgeat, iubebo perendie ad me redire, ut certũ aliquid, exploratumq́; respondeam, secus ad astrologos, & augures dimittam. Relata sunt contraria, quæ natura sic inter se con feruntur, ut mutuo affectionis respectu cognoscantur. ut pa ter, filius, dominus, seruus. homini, & dialectico nihil est ita contrarium.

Repugnãtia dissentanea sunt, quæ de eodẽ simul affirma ri non possunt, & nulla certa lege, nullóque certo numero dißident, ut homini repugnat lapis, arbor, fluuius: dialectico bos, asinus, stipes, atque innumerabilia eiusmodi. Disparata dissentaneorum minima sunt. possunt enim de eodem simul affirmari: sed ratione tamen dißident: ut homo, & Gallus, uel Italus. Dialecticus & mathematicus: idẽ enim homo, et Gallus esse, & dialecticus, mathematicusq́; potest. Dissenta neorum locus ex contrarijs, & repugnantibus magnas, gra uesq́; contentiones, & probationes exhibet: sed & laudis multò plus habet in amplificationibus, & exornationibus rerum: nullus enim è primis his fontibus nec maiora, nec fre quentiora, suppeditat ornamẽta dicendi: hinc antitheta sunt illa tã crebra: hinc illæ Ciceronis ferè propriæ, perpetuæq́; disiunctiones: quanquam, tamen, etsi, tametsi, sed tamen, si milesq́;: hinc illæ discretiones, nõ illud: sed hoc: hinc alia in numerabilia fluxerunt. Hi sunt humanæ sapientiæ primarij fontes, caussæ, & effecta, subiecta, adiuncta, dissentanea: unde oriuntur nouem sequentia, genus, ex caußis, species ex effectis: reliqua sigillatim ex omnibus accipi possunt. Genus est communis appellatio, quæ de pluribus rebus interrogan ti quid est, respondetur: ut hominis animal, dialectici, arti fex, atq; etiam homo, Platonis: dialecticus, huius dialectici genus est. Species est res ea, de qua genus ita respondetur, ut

hominis,

hominis, Plato: dialectici, hic dialecticus species est: nihil enim interest species, cōmunis an propria sit appellatio. genus enim speciesq; totius, & partis ratione, non communis, uel propriæ significationis qualitate distinguuntur. Genus autē ex caussarum loco esse intelliges, si res in eo comprehensas explicabis: ut in animali corporata subſtātia est, quæ materiam significat hominis, tum uiuens, sentiensq;: quæ ad formam hominis pertinent: sic in omni genere caussas speciei certas esse reperies. Quòd si genus speciei caussas habet: species certè generis obtinet effectum: ita illud ex caussis, hæc ex effectis erit: generis, speciciq;, ut firma, stabilisq; ratio: illius ad refellendam speciem: huius ad probandum genus, ita rara admodum est. Nomen est sua cuiusq; rei appellatio: ut homo, dialecticus, certarum uocabula sunt rerum, quas notis illis exprimimus. Notatio est nominis interpretatio: que à Græcis symbolum & etymologia nominatur. Si autē nomen (ut in Cratylo sapienter Plato disputat) rectè, prudenterq; sit impositum: declaratio quædam naturæ est, sed intexta, atq; implicata: quæ notatione retexetur, atque explicabitur: ut homo ab humo, id est, à materia unde formatus est, nominatur: dialecticus à διαλέγεσθαι, ubi nō materia, sed reliquæ præstantiores caussæ significantur: ut dialectici græcum, quàm hominis latinum nomen sapiētius uideatur impositū. Nominis autē usus non tā apparet quàm notationis quamuis par, uel maior etiam capiatur. sunt enim res omnes nobis suis nominibus familiares, & notæ: & nomina (sicut dixi) definitiones quædam sunt: ex quo autem fonte sit nomen, notatio ipsa indicabit. Coniugata dicuntur, quæ ab uno orta principio uariè cōmutātur: ut homo, humanus, humanitas, humanitus, humanè humaniter διαλέγομαι

dialectica, dialecticus, dialecticè. Interdum cõiugata uerbis alienis exprimuntur: ut à uirtute nõ uirtuosus (latina enim oratio flexionem illam non probauit) sed probus, aut bonus dicitur. Coniugata uerò ex subiectis ferè sunt, & adiunctis quorum usus etsi paulò rarior, habet tamẽ & suauitatis, & acrimoniæ plurimũ. Testimonium est argumentum, quod ab eo sumitur, quod deus, homóue dixerit, senserítue: qualia sunt tum diuina in sacris monumentis, quę uel à deo ipso eduntur, uel ab hominibus, aliisue naturis instinctu diuino, afflatuq; funduntur: tum humana, quales sunt philosophorum, poëtarum, oratorum, clarorum uirorum nobiles sententiæ: qualesq; sunt in iudicijs, iureiurãdo, secúsue affirmando cõfirmationes dictæ, aut scriptæ: sic nostræ quæstionis testimonium erit, hominem sanctæ literæ testantur ad similitudinem dei, mẽtis, rationisq; participem procreatum. Plato ait hominẽ dialecticũ nasci, Idemq; esse διαλεγέσθαι, & ratione uti: sumitur testimonium ex adiunctis rei: de cuius usu quid admonendum est, cùm infirmitas humana suæ naturæ, id est rationis oblita, nihil ferè nisi testimoniũ atque authoritatem sequatur? quod tum firmum esse debebit, cùm rationi certæ coniunctum uidebitur. Cõparata sunt ea quæ inter se cõferuntur, idq; modo duplici: collatio enim aut est qualitatis, aut quãtitatis: qualitas est habitus comparatarũ rerum: quantitas uis, & quasi potestas quædam. Prioris generis duæ sunt partes: nam qualitas eadem est, aut diuersa: illic similitudo, hîc dißimilitudo nominatur. Similitudo igitur est cõparatio rerum diuersarũ in eadem qualitate: ut quemadmodum canes ad uenandum, equi ad currendum, sic homines ad disserendum, ratiocinandumq; nati sunt. Est autẽ interim similitudo breuior sic: ut angeli, ita homines ad rationis usum

nis usum creati. Interim etiam sola aduerbij nota subindicatur, ut: homo dialectica uelut armatus, dissimilitudo, comparatio rerum diuersarum in diuersa qualitate, tanquam dissimilitudo similitudinis sit euersio: ut, non quemadmodum bestiæ, sic homines dialecticæ uirtutis sunt expertes. Comparatio quātitatis triplex est, maioris, paris, minoris: nec proprijs uocabulis, ut similitudo, dissimilitudoq́; sed circunscriptiōe illa appellatur. Primi generis exemplū est: homo deus quidam est, quid mirum si dialecticus? secundi, homo orator est, cur non & dialecticus? tertij, bestijs inest quædā uis dialecticæ rationis, hominibus non inerit? Comparationū usus omnium argumētorum lōgè maximus, frequētissimusq́; est: in qualitate multò plus est luminis ad illustrandum: in quantitate plus roboris ad impellendū. Similitudines itaque apud philosophos, & omnes eos qui familiariter, populariterq́; docere uolūt, principem locum obtinent: hinc Aesopus in apologis (ubi similitudines sunt, quanquàm altera parte imperfectæ) philosophiam primus aperuit: hinc Hippocrates tantum similitudini tribuit, ut eam satis esse putaret, ad omnium rerū explicationem: hinc Platonis admirabilis oratio, quia similitudinibus tam facilè, tamq́; perspicuè res omnes interpretatur: his argumentis omnis sapientiæ præceptor noster Christus beatam cælestis uitæ doctrinā ferè semper exposuit. itaq; uerè mihi dicturus uideor, ut oculos in corpore: ita similitudines in oratione, partibus omnibus lumen afferre: qui uerò mouere, & impellere ui orationis audientium animos cupiunt: quantitatis comparationibus magis utuntur: ita sunt oratores in maiorū, minorum, parium argumentis frequentius, quia sibi uiribus auferendum, tollendumq́; auditoris animū proponunt: nisi quieta docēdi per-

ſpicuitate adduci poſſe uideatur. Diſtributio ſequitur totius in partes, cuius modi quatuor ſunt, ex primis quatuor fonti bus accepti. Primus igitur ex cauſsis eſto, qualis generis eſt in ſpecies, ut animalium aliud homo, aliud bellua: animal enim, quod diſtribuitur, continet cauſſas (& ſi non omnes) ſubiectarum partium, & partes totius effecta quedam ſunt nihil uerò intereſt, an genus in ſpecies, an in earum formas, ac differentias diſtribuatur: ut animalium aliud particeps, aliud expers eſt rationis. utrobiq; enim ſpecies ſunt, ſed hîc definitæ, & expoſitæ: illic nudæ, ac ſimplices: totum enim in partibus intelligitur, tanquã ſi diceres: animalium, aliud eſt animal rationis particeps, aliud animal eſt expers rationis: ita quandocunque genus in ſpecies uel uniuerſas, ut antè, uel ſingulares, ut hominum alius Plato, alius Cicero, &c. diſtri buetur, totũ ex cauſsis erit, partes ex effectis: ſed & hic di-ſtribuendi modus latius etiam patet, nec cauſſæ in effecta di ſtributio ſemper genus, & ſpecies habet, ut hominum alij domi inter ciues pacem, cõcordiamq; tuentur, alij foris cum hoſtibus bella gerunt: alij quendã medium uitæ modum ſe-quuntur: homo hîc cauſſa efficiens in ſua diſtribuitur effe-cta: ut dialecticus etiam diſtribui poteſt hoc modo, dialecti-corum alij in explicandis, & interpretandis authoribus oc-cupantur: alij abſentibus, ac poſteris res utiles, & neceſſa-rias ſcriptis cõmendant: alij præſentes uiua uoce docẽt, atq; inſtituunt. Secundus diſtribuendi modus ex effectis eſt: ut ho minis duæ partes, anima particeps rationis, & corpus: dia-lectici tres, natura, ars, exercitatio. partes enim ſunt cauſſæ, totum, effectus. Poteſt & hic modus eſſe, ubi membra illa nõ ſint: ut ſi dicas, imaginum aliæ ſunt à pictoribus expreſ-ſæ: aliæ ſunt à ſtatuarijs effictæ. tertius eſt modus, ſubiecti in

adiuncta

adiuncta aut: hominum, alij boni, alij mali, alij neutri. dialecticorum alij græci, alij latini, alij barbari totum enim subiectum est, partes adiuncta. Postremus modus est adiuncti in subiecta, ut ægrotantium aliud homo, aliud bellua: in quibus duobus postremis modis totum in partibus (ut in primo genere) est accipiendū. distributionis autem modi nec plures, nec pauciores sunt: quāquam disparatum in disparata diuiditur: sed hic modus omnes expositos amplectitur, nec noui quicquam efficit. Contraria uerò, atq; repugnantia distributionem nō sustinent: neque enim albū in nigrum, nec diues in pauperem, nec arbor in lapidem distribuitur: quanquā partes omnis distributionis inter se aliquo genere sunt dissentaneæ. Animaduertendum uerò est, ex quatuor traditis distribuendi modis duos esse principes, alterum ex caußis: alterū ex effectis: atque illum, cùm genus in species, earum'ue formas, ubi diuisio: hunc, cùm totum integrum, solidumq; in sua membra distribuitur, ubi partitio propriè nominatur.

Reliqua genera nec totum, nec partes ueras habent: sed ex adiunctione quadam. totum enim à partibus, & partes à toto illic separari possunt: quod à totius, & partium natura est alienum. incidunt tamen tales aliquando rerum tributiones, & ponderis interdum habent, ac momenti plurimum. In omnibus porrò modis gemina probationis uis est. tum enim ex toto partes, tum ex partibus totum confirmatur.

Definitio, est oratio, quæ (quod quæritur) propriè, ac breuiter explicat quid sit, nomen ipsum definitionis à mensoribus agrorum translatum est: quoniam ut illic certis finibus, & terminis agri: ita hic uis, naturaq; rerum suis partibus comprehenditur. Idemq; est rei expositio, declaratio, demonstratio, interpretatio, enarratio, atque definitio: quan

qua hoc postremo in huius argumenti significatione ferè so lo utimur. sumitur igitur definitio rei quẽadmodum distributio, ex omnibus argumentorũ partibus: sed uerißima, breuißimaq; ex caußis: quæ genere formaq; seu differentia cõprehẽditur: ut hominis definitio animal rationis particeps: in animali enim natura corporata est, quæ est hominis materia & uiuendi, sentiendiq; uis, quæ duæ uirtutes animæ nostræ sunt caussæ: deinde ex rationis participe postrema uirtus ratiocinandi additur: quæ & forma, & efficiens, & finis hominis est, si physicis creditur affirmantibus in re naturali eandem rem triplici genere caussam esse, formã, efficientem, finem: anima siquidem rationis particeps cũ forma sit hominis, est etiam efficiens: quia statum hominis tuetur, hominem licet non procrearit: attamen quod nunc est, efficit: & finis est itidem in eadem comprehẽsus, rationis usus, qui amori dei (quem antè fecimus finem hominis) congruit. sic dialecticus disserẽdi peritus definitur: & caussæ eius omnes genere, formaq; comprehenduntur. hæc definitionis uia prima est. uerùm quia uix, ac ne uix quidem omnium caussarũ cognitio in hominem cadit: necessaria proximaq; optimæ uia definiendi fuerit: ex cæteris argumentis res cõmunes colligere: earumq; frequentia perspicuam proprietatẽ aliquã efficere: quæ in nullam rem aliam transferri poßit. sic homo definietur, à quo conditæ sint urbes, institutæ respublicæ, latæ leges, agri exculti, res innumerabiles inuẽtæ: dialecticus, qui rationis lumine res occultas inuestigauit, disputationes, atq; artes omnes uia, ac ratione disposuit, atq; alijs cognoscendas tradidit. est autem perspicuitatis potius in definiendo, quàm breuitatis habenda ratio: non enim gratia memoriæ solùm, quam breuitas adiuuat, sed multò magis intelligẽtiæ, quam

tiæ, quã perſpicuitas efficit, definiẽdi uia quæſita eſt. Ac certè tenendũ illud eſt in artibus tradẽdis, definitiones illas duobus uocabulis inſtitutas, magis eſſe comprehẽſiones breues, quàm faciles explicatiões: & ſimiles eſſe clauſis calatis, qui niſi aperiantur, non uideas quid ſit intus incluſum: ita niſi cauſſæ (quæ genere, formaq; ſunt incluſæ) detegantur: definitio non ſit, ſed obſcuratio futura. duobus proximis (ſicut cæteris) argumentorum generibus nõ aliquãdo, ſed ſemper, omnimoq; ferè utimur: omnes enim artes, omnesq; perpetuæ rerum, cõtinentesq;, diſputationes in definitionibus, diuiſionibusq; poſitæ ſunt: ex his amplificandi copia uberrima, ſed præcipuè ex diſtributione ſumitur, nõ ſolùm cùm membra, totumq;, ſed cùm genus uniuerſum, ſpeciesq; omnes perſequimur. Hæc inueniẽdæ fidei genera ſunt omnia: ut enim cogitationes hominis unum in locũ ſubducãtur, quæ ſunt, fuerunt, erũt: nulla reperietur unquam, quæ ad propoſitum explicandum ualeat: quæ non ſit eius uel cauſſa, uel effectũ, uel ſubiectũ, uel adiũctum, uel diſſentaneum: nec quicquam excogitari poßit quod cùm rem ex illis primis quinque fontibus hauſerit: & ſe ratione quadam diſtinxerit: nõ in aliquẽ locũ nouẽ poſtremorũ argumentorũ referatur, generis, ſpeciei, nominis, notationis, cõiugatorũ, teſtimonij, cõparationis, diſtributionis, definitionibus. Quãobrẽ pars altera dialecticæ naturalis propoſita nobis ad imitandum legitimis (ut ſpero) proprijsq; ſi non coloribus expolita, certè lineamẽtis adumbrata ſic erit.

IVdicium ſequitur, pars artis maxima, nobilißimaq; : hæc uirtute mens hominũ naturæ ſuæ celſitudinem præcipuè agnoſcit: quamuis enim perexiguo corporis ergaſtulo uincta teneatur: ſeipſam tamen æſtimatione, iudicioq; rerum ſoluit, liberatq;: uerum quid ſit in rebus, falſumq; lumine uirtutis huius appoſito diſpicit: res obſcurißimas, & turbatißimas ordine clarißimo cōponit: & quam proximè fas eſt, ad illam cæleſtis patris ſapientiã accedit. Summa igitur in tam excellentis uirtutis expoſitione diligentia nobis adhibenda eſt. itaque, partis huius doctrina (ſicut inuentionis) ad naturæ conſiliũ referenda eſt, ut id præceptis inſtituamus, quod naturale iudicium præſtiterit: quicquid enim præcipiunt artes, id non ſolùm uerum, ſed multò magis utile, & ad naturã aptum, cōgruumq; eſſe debet. Itaque quoniam duce natura diſpoſitionem quandam rerum inuentarum ſequimur in iudicando: iudicium ab eius imitatione definiamus, doctrinam res inuentas collocãdi, & ea collocatione de re propoſita iudicandi: quæ certè doctrina itidẽ memoriæ (ſi tamen eius eſſe diſciplina ulla poteſt) uerißima, certißimaq; doctrina eſt: ut una eademq; ſit inſtitutio duarum maximarum animi uirtutum, iudicij, & memoriæ. Itaque cùm de iudicio dixero, de memoria (quæ in iudicij arte eſt) etiam dixero. iudicij igitur tres gradus ad eandẽ naturæ matris imitationem optimè diſtinguentur. De primo nunc agamus, de reliquis ſuo deinde loco differetur. Primum itaque iudicium eſt doctrina unius argumenti firmè, conſtanterq; cũ quæſtione collocãdi: unde quæſtio ipſa uera, falſa'ue cognoſcitur. diſpoſitio autem ipſa, collocatioq; ſyllogiſmus appellatur: nec quicquam primi iudicij, et

ſyllogiſmi

syllogismi nomina differūt: nisi quòd hoc solùm dispositionem: illud etiam dispositionis artem significat. nihil uerò interest, utrum artem dispositionis, an dispositionem artis exponamus.

Syllogismus igitur (ut dispositio definiatur) est argumēti cū quæstiōe firma, necessariaq́; collocatio, unde quæstio ipsa concluditur, atque æstimatur: latinè ratiocinatio à Cicerone nominatur. συλλογίζομαι enim, & ratiocinor, eandem rem significant: & utrumque à nummarijs rationibus traductum est: ubi quemadmodum boni ratiocinatores addēdo, deducēdoq́; uidēt, quæ reliqui summa fiat: ita hìc dialectici partibus addendis, subducendisq́; summam quandam rationis explicant, & complexionem cōclusionis efficiunt: ut in quæstionis exemplo anteà proposito, si argumentum sumas ex forma hominis, sic concludere licebit, cùm hoc pacto dispones.

Quiduis particeps rationis, est dialecticum.
Omnis homo est particeps rationis.
Ergo omnis homo est dialecticus.

Vbi uides cum quæstione additum argumentū, deinde facta uelut additionis subductione, conclusam esse quæstionem. Syllogismi partes tres sunt, propositio, assumptio, complexio. Propositio est prima pars syllogismi, in qua disponitur argumentum cum maiore extremo quæstiónis: ut in proposito exemplo syllogismi.

Quiduis particeps rationis est dialecticum.

Vbi cum maiore quæstionis extremo (dialecticus) argumentum (particeps rationis) collocatum est. Assumptio est secunda pars syllogismi, in qua disponitur argumentum cum minore quæstionis extremo: ut,

Omnis ho-

Omnis homo eſt particeps rationis.

Vbi argumẽtum (particeps rationis) cum minore extremo quæſtionis (homo) collocatum eſt. Complexio eſt ſyllogiſmi pars ultima, ubi quæſtionis partes cõiunguntur, concludunturq;: ut,

Omnis igitur homo dialecticus eſt.

Quæſtio enim erat, an homo eſſet dialecticus, quæ ſuis partibus tandem confirmata eſt, & concluſa. Atque hæc ſyllogiſmi partitio mẽbrorum eſt, ſequitur deinceps generum diuiſio. Syllogiſmus itaque ſimplex, aut coniunctus eſt: ſimplex, cuius omnes partes ſimplices ſunt enuntiationes: coniunctus, cuius, uel omnes, uel aliqua pars eſt coniuncta pronuntiatio, id eſt, multis ſimplicibus enunciatis compoſita. ſimplicis tres ſunt ſpecies. In prima argumentum maius extremum quæſtionis antecedit: minus conſequitur: cuius modi quatuor ſunt: duo uniuerſi: primus uſquequaque, ſecundus aſſumptione dumtaxat affirmatus.

Exemplum Primi.

Quiduis particeps rationis eſt dialecticum:
Omnis homo eſt particeps rationis:
Omnis igitur homo eſt dialecticus.

Exemplum Secundi.

Nihil particeps rationis eſt expers dialecticæ:
Omnis homo eſt particeps rationis:
Nullus igitur homo eſt expers dialecticæ.

Hæc prima ſunt tum naturalis, tum artificioſi iudicij lumina ex ſeſe clara, perſpicuaq́;. nihil enim quicquã natura dedit humano iudicio, clarius, & apertius, quo probari poſſint. Cùm enim uideris in hac diſpoſitione totum argumentum in maiore extremo quæſtionis, in argumento autẽ

totum

totum minus extremum contineri statuas necesse est minus in maiore pariter contineri oportere: ut si dicas,

Tota Gallia est in Europa:
Tota Lutetia est in Gallia:
Concludas sic necesse est,
Tota Lutetia in Europa est.

Atque idem æstimabis cùm perspicies argumenti nihil esse in maiore extremo, & in argumento tamen extremum minus totum contineri: quemadmodum si dicas,

Nulla Galliæ pars est in Aphrica:
Tota autem Lutetia est in Gallia:
Iudicabis ita protinus,
Nulla igitur pars Lutetiæ in Aphrica est.

Hic autẽ syllogismi sunt superioribus cõstãtia pares: sed & in sensus etiam iudicium cadũt. Ex his autem uniuersis modis duo singularis conclusionis modi mutata assumptione uniuersa in singularẽ ducũtur, uelut artus è corpore dissecti, ab eisq; & lumen & constantiam mutuantur. Ex primo itaque oritur tertius, & ex secundo quartus.

Exemplum Tertij,

Quiduis particeps rationis est dialecticum:
Aliquis homo est particeps rationis:
Aliquis igitur homo est dialecticus.

Exemplum Quarti.

Nihil particeps rationis est expers dialecticæ:
Aliquis homo est particeps rationis:
Aliquis igitur homo non est expers dialecticæ.

Secũda species est in qua argumentũ consequitur utrũq; quæstionis extremum, cuius modi quatuor sunt, duo uniuersi, primus assumptione, secundus propositione dumtaxat affirmatus.

affirmatus.

Exemplum Primi.

Nihil expers dialecticæ est particeps rationis:
Omnis homo est particeps rationis:
Nullus igitur homo est expers dialecticæ.

Exemplum Secundi.

Quiduis expers dialecticæ, est expers rationis
Nullus homo est expers rationis:
Nullus igitur homo est expers dialecticæ

In his duobus concludendi modis naturæ lumen, quamuis minus illustre, quàm in prima specie, seipsum tamen intuentibus ostendit, & huiusmodi dispositionem perspectam: naturalis assensio sequitur: tanquam si dicas,

Nihil pedis est in capite:
Totus oculus est in capite:
Nihil igitur oculi est in pede. Item:
Totus oculus est in capite:
Nihil pedis est in capite:
Nihil igitur pedis est in oculo.

Est enim & hic, licet in exemplo craßiore, par, & eadē cōclusionis ratio. Ex his uerò duobus uniuersis modis oriūtur & in hoc genere singulares alij duo modi mutata item assumptione uniuersa in singularē: ex primo enim est tertius, & ex secundo quartus.

Exemplum Tertij.

Nihil expers dialecticæ, est particeps rationis:
Aliquis homo est particeps rationis:
Aliquis itaq; homo non est expers dialecticæ.

Exemplum Quarti.

Quiduis expers dialecticæ, est expers rationis

Aliquis ho-

Aliquis homo non est expers rationis:
Aliquis igitur homo non est expers dialecticæ.

Tertia species est, ubi argumentum antecedit utranque partem quæstionis: cuius modi sex sunt, duo præter conclusionem uniuersi, primus usquequaque, secundus assumptione, duntaxat affirmatus.

Exemplmm Primi.

Quiduis particeps rationis dialecticum est:
Quiduis particeps rationis homo est:
Homo igitur aliquis dialecticus est.

Exemplnm Secundi.

Nihil particeps rationis est expers dialecticæ:
Quiduis particeps rationis homo est:
Aliquis igitur homo non est expers dialecticæ.

In quibus duobus concludendi modis non minus certum est, quàm in alijs generibus iudicium. exempla & hic sensui subiecta facilius ostendunt.

Totus oculus est in facie:
Totus oculus est in capite:
Aliquid igitur capitis est in facie. &,
Nihil oculi est in fronte:
Totus oculus est in capite:
Aliquid igitur capitis non est in fronte.

Hæc enim dispositio licet amplitudine lucis à duobus primis generibus uincatur, est tamen insignis, & iuditio perspicua: atq; ex his principibus singulares modi quatuor oriuntur: tertius, & quartus. à primo: quintus, & sextus, à secundo: sed tertius, & quintus, propositione: quartus, & sextus, assumptione mutata in singularem.

Exemplum Tertij.

Aliquid

Aliquid particeps rationis dialecticum est:
Quiduis particeps rationis homo est:
Aliquis igitur homo dialecticus est.

Exemplum Quarti.

Quiduis particeps rationis dialecticum est:
Aliquid particeps rationis homo est:
Aliquis igitur homo dialecticus est.

Exemplum Quinti.

Aliquid particeps rationis non est expers dialecticæ:
Quiduis particeps rationis est homo:
Aliquis igitur homo non est expers dialecticæ:

Exemplum Sexti.

Nihil particeps rationis est expers dialecticæ:
Aliquid particeps rationis est homo:
Aliquis igitur homo non est expers dialecticæ.

Licet igitur hîc eandem cõclusionem tribus modis concludere, primo, tertio, quarto affirmatam: secundo, quinto, sexto negatam. In omni autẽ specie simplicium syllogismorum proprium proloquium loco singularis esse potest: ut in prima specie.

Quiduis particeps rationis dialecticũ est:
Plato particeps est rationis:
Ergo Plato est dialecticus.

Eodemq́; modo in secunda, tertiaq́; specie pro singulari proprium enũciatum sumere licebit: quinetiam ex omnibus proprijs enuntiationibus cõcludere, uno tantùm ex præscriptis legibus obseruato, ut affirmatio negatioq́; ad rationem dispositionis conueniant. Ita duo duntaxat erunt in unaquaque specie modi proprij, ut in prima specie.

Exemplum Primi.

Iunius suo, & suorum sanguine patriæ libertatem peperit:
Brutus erat Iunius:
Brutus igitur suo, & suorum sanguine patriæ libertatem peperit.

Exemplum Secundi.

Sylla non miseretur ciuium:
Cornellius est Sylla:
Cornellius igitur non miseretur ciuium.
In secunda specie:

Exemplum Primi.

Agesilaus non est pictus ab Apelle:
Alexander est pictus ab Apelle:
Non est igitur Alexander Agesilaus.

Exemplum Secundi.

Cæsar patriæ libertatem tyrannide oppreßit:
Pompeius patriæ libertatem tyrannide non oppreßit.
Pompeius igitur non fuit Cæsar.
In tertia specie.

Exemplum Primi.

Cicero est parens patriæ:
Cicero est parens eloquentiæ:
Aliquis itaque parens eloquentiæ, est parens patriæ.

Exemplum Secundi.

Cato nunquàm leges uiolauit:
Cato autem Romanus fuit:
Aliquis igitur Romanus nunquam leges uiolauit.

Hi sunt simplicium syllogismorum modi, tanquam anni soles claritate distincti: ut enim quouis anni tempore, diem mundo hyeme quidem splendidum, uere splẽdidiorem, æstate longè splendidißimum soles efficiunt: ita hi cõclusionum

modi iudicio lumen uarium: ac multiplex, tertio quidem genere clarum: secundo paulò clarius: primo autem longè clarissimum afferunt: & ut ad illustrandum cuiusuis diei solem ridiculè lucerna, sic ad confirmandum quemuis horum generum syllogismum stultè probatio quæratur.

Simplices syllogismi sic habent: cōiuncti deinceps enarrandi sunt, & explicandi: quorum species quatuor sunt, copulatus, relatus, connexus, disiunctus, copulatus, & relatus conformantur legibus simplicium, nec differunt ab illis disponendi argumēti specie: sed partium compositione, quòd copulati pars aliqua, uel omnes coniungantur copula (&, que, atque, & similibus) relati ui relationis, in his, nominibus inclusæ, is, qui, talis, qualis, tantus, quātus & similibus.

Exemplum Copulati.

Omnes uiri, fœminæq; dialectici sunt:
Omnis autem homo uir, fœmináue est:
Omnis igitur homo dialecticus est.

Est autem syllogismus copulatus ex copulatæ pronunciationis negātia, sed disiuncto similior, quàm copulato, nec ad simplicium leges institutus: de quo post disiunctionem cōmodius dicetur.

Exemplum Relati.

Quicunque particeps est rationis, idem est dialecticus:
Quicunq; est homo, est particeps rationis:
Quicunque igitur homo est, dialecticus est.

Atque ita copulatus, relatusq; syllogismus suas leges nullas habent, sed eædem sunt eorum species, ijdemq; modi: qui simpliciū syllogismorū. Connexus *syllogismus, & disiunctus propriam dispositionis rationem sibi fecerunt: alter cōditione, alter disiunctione interposita simplicis syllogismi propositionē,*

propositionem, & assumptionem simul amplectitur: coniungit enim argumẽtum cũ utraque parte quæstionis in eadem pronunciatione. Connexus igitur syllogismus est, cuius propositio necessariam consequentiam ex conditione quadã significat, sensumq́; suspensum connectit: cuius modi quatuor sunt, duo uniuersi, id est, in omni genere propositionis constantes, & firmi. Primus quando retinetur antecedens, ut consequens retineatur. Secundus quando tollitur consequens, ut tollatur antecedens.

Eemplum Primi.

Si homo est particeps rationis, est dialecticus:
Sed est particeps rationis:
Est igitur dialecticus.

Exemplum Secundi.

Si homo est expers dialecticæ, est expers rationis:
Non est autem expers rationis:
Non est igitur expers dialecticæ.

Duo singulares modi contrarij sunt superioribus ex sola connexa propositione antecedentis negationis, & consequentis affirmationis cõstantes. Tertius quando tollitur antecedens, ut tollatur cõsequens: quartus quando consequẽs retinetur, ut antecedẽs retineatur.

Exemplum Tertij.

Si homo non est particeps rationis, est expers dialecticæ:
Sed est particeps rationis:
Non est igitur expers dialecticæ.

Exemplum Quarti.

Si homo non est expers dialecticæ, est particeps rationis:
Sed est particeps rationis:
Non est igitur expers dialecticæ.

Tertius itaq; modus primo, quartus secũdo aduersus est. Disiunctus syllogismus est, cuius propositio tametsi uerba coniungit, sensum tamen necessaria repugnãtia disiungit, ut unam partem uerã esse necesse sit, nec plus una. Huius *syllogismi duo sunt modi, primus uniuersus, quando unum tollis, ut reliquum retineas: secundus singularis (qui tantùm firmus est in omnium partiũ propositionis affirmatione) quã do unum retines, ut reliquum tollas.*

Exemplum Primi.

Homo aut rationis expers est, aut dialecticus est:
Non est autem expers rationis:
Est igitur dialecticus. Et,
Homo dialecticus est, aut expers rationis:
Non est autem expers rationis:
Est igitur dialecticus.

Exemplum Secundi.

Homo particeps est rationis, aut expers dialecticæ:
At est particeps rationis:
Non est igitur expers dialecticæ: Et,
Homo expers est dialecticæ, aut particeps rationis:
Sed est particeps rationis:
Non est igitur expers dialecticæ.

Est coniunctionis copulatæ negantia ab hoc disiuncto postremo nõ ualde aliena: in qua tantùm retinere licet unũ, ut reliquum tollas, ut in eodem exemplo:
Non & homo nõ est expers rationis, & expers dialecticæ:
Sed non est expers rationis:
Non est igitur expers dialecticæ. Et,
Non & homo nõ est dialecticus, & est particeps rationis:
Sed est particeps rationis:

Ergo

Ergo est dialecticus.

Principum igitur syllogismorum modi decem sunt, sim plicium sex, coniunctorum quatuor: qui omnes quàm cum naturali iudicio conspirent, consentiātq;: una quæstio declarat, quæ, aut certè (quòd unum, idemq; ualet, ei contraria) aiens aientibus, negans negātibus modis omnibus ex uno eodemq; argumento est conclusa: exceptis secundo, quartoq; secundæ speciei modis, in quibus tametsi eadē cōclusio quæ in alijs, non tamen eodem, sed dissentaneo argumento cōcluditur: Quamobrē primi iudicij finem faciamus, omnisq; ueritatis explorandæ regulam, syllogismum esse cōcludamus: qui cum de quæstione rem dubiam, quasi fluxam, & inconstantem materiam: de argumēto fidem, ueluti formam sumpserit: ex earum tum singulari per partes, tum uniuersa per totum copulatione, propositæ dubitationis statum confirmabit, & qualis sit quæstio uerāne, an falsa iudicabit.

Primus dialectici iudicij gradus hactenus expositus est: secundus (qui sequitur) collocationem tradit, & ordinem multorum, & uariorum argumentorum cohærentium inter se, & perpetua uelut catena uinctorum, ad unumq; certum finem relatorum: cuius dispositionis partes duæ principes sunt, definitio, distributioq;: res enim primùm uniuersa definienda, & explananda: deinde in partes diducenda est: tertium membrum in hac collocatiōe nullum est: quibus de rebus quid uetat Socratem cum Protarcho, Philœboq; copiosissimè disputantem audire? Nulla (inquit) est uia pulchrior, neque esse potest ea una, quā semper unicè dilexi: at illa me perpetuò fugit, deserit, destituit: Protar. Cedo quænam ista est? Socrat. Quam uerbis explicare, haud ita difficile est: usu uerò atque exercitatione cōsequi, difficillimum:

quæcumque enim arte, & uia inuenta, descriptaq; sunt: hac in lucẽ hominibus prodierũt uia: animaduerte quæso, quã di co. Protar. *Dic obsecro.* Socrat. *Donum profecto deorũ ad homines (ut mihi quidem uidetur) per* Prometheum *quẽdam una cum clarißimo igne delapsum est: etenim prisci ho mines nobis præstantiores, dijsq; propinquiores hæc nobis oracula tradiderunt: quòd cũ ex uno, & multis constent uni uersa, quæ æterna, perpetuaq; sunt, in quibus terminata quæ dam, & infinita rursus quodammodo uis est comprehensa: unã ideam in unoquoque generũ sitam inuestigare nos opor tet: quã cũ erimus assecuti: deinceps duas, si modò subsint, perscrutari: si uerò latius id pateat: tres, aut alium quemuis numerum quærere: & unamquamque generi subiectam spe ciem rursus eodem modo partiri: donec illud ipsum (quod primo loco definitum, comprehẽsumq; est) nõ solùm quod unum, multaúe, aut infinita: sed quot, & qualia complecta tur, quiuis facilè, & intelligenter assequi poßit: infiniti au tem ideam non prius ad multitudinem adhibere: quam quis omnem numerum inter infinitum, & unum illud (quod fi nitum est) medium cadẽtem perceperit: tum demum unũ quodque eorum (quæ in infinitum abeunt) omittere. Dij ergo (ut diximus) hanc nobis inuestigandi, discendi, docen di uiam ostenderunt.* Hæc ille in Philœbo: *ubi etiam docet quemadmodum obseruatione cõtraria doctrinæ primò col lectæ sunt: & repertæ. Iubet igitur Socrates in rebus (quæ dißipatæ sunt, & diuulsæ) conglutinandis, & certa ratio ne, (quemadmodum* Crassus *interpretatur) constringen dis, ut finis primùm definiatur, demonstreturq;: deinde gene ra proponantur: generum partes subijciantur: nec prius illa progreßio cõquiescat, quàm ad infinitam indiuiduarũ par tium*

tium multitudinem peruenerit. Ita duas ideas, quasi lineas, operis huius, Socratis sermone, alteram ultimam, & supremam: alterã citimam, & infimam: illamq; termini, & unitatis: hãc multitudinis, & infinitatis Plato *designauit. atque utranque in descriptione artis propositam esse uoluit: ut à summa explicatio instituta ad imam descẽderet: nec ultrà, citraq; transiliret.* Omnia uerò *(quæ generũ partiúmue nomina essent) definitionibus (quam uim haberent) explicari: exemplis illustrari sæpè aliàs idem ille ipse magister* Plato *præcepit: quemadmodum in huius artis explicatione hactenus efficere studui, tum definiendo primùm quid esset dialectica ars: deinde tribuendo in partes, inuẽtionem, iudiciumq;: tum inuentionis fontibus aperiendis, & appositione exemplorum declarandis ad extremum: tum iudicij cõsilijs pari diligentia persequẽdis in omni genere syllogismorum, consequentiumq; reliquorũ (in quibus adhuc sumus) uarietate, atque præstantia. Ita definitio uniuersæ rei præcedet: eiusdem diuisio sequetur: in utraque leges inuẽtionis traditæ diligenter obseruandæ sunt: ut res ex caussis definiatur potius, quàm cæteris argumentis: partitio in membra præcedat, si modis pluribus distribui res poßit: ut syllogismi tributio prius in ipsa membra: deinde in species facta est: quin aliquando sola partitio erit, ut in sectione corporis humani nulla diuisio, sed partitio perpetua est: sic in sciẽntia animæ partes quæ facultates uocantur, non species eius ostenduntur: ut animæ nostræ tres partes uiuẽdi, sentiẽdi, ratiocinandi: cæteræ distributiones subiecti, in adiuncta: cõtráue adhiberi possunt: sed superiores quoties res suppeditabit, præponentur: ueruntamen præter inuẽtionis leges in membris hoc etiam prouidendum diligenter est: ut cùm ab expositione*

unius partis ad cōsequentis explicationem transibit oratio: non solùm ut eodem ordine (quo propositum initio fuerit unumquodque) prosequamur: uerumetiam, ut præteritarum, & consequentium rerū breuiter admoneamus: ut (hactenus prima pars nostri sermonis, secunda sequitur) sic enim clarior oratio rebus in memoria defixis erit: & his transitionibus notari singularum partium fines non aliter auditoris, quam definita certis lapidibus spatia uiatoris animum reficient, & recreabunt: in definitione nulla noua præceptio est. quamobrem secundi iudicij partes duæ principes erunt, definitio, distributioq́; : cætera (quæ his accedent) ueluti in corona thoros adhiberi oportebit, quæ definitiones, diuisionesq́; illustrent, & exornent: & gratiam quandam pari coniunctam lumini præbeant: in quo genere singulares species (quæ hic exēpla dicimus) similitudinesq́; omni laude præstabunt: cætera etiam loco idoneo collocata plurimū ualebunt: atque in hac rerum perpetua, & continenti institutione primo iudicio non semper utimur: potest enim ars integra sine ullo syllogismo perfici, atque absolui: si qua tamen in parte dubitatio ulla fuerit, ad iudicij constantiā syllogismus adhiberi poterit: ut plena dispositiōe res planius, firmiusq́; doceatur: quo autē syllogismi genere uniuersóne, an singulari: aiente, an negante uti necesse sit: quæstio ipsa docebit, quæ talis est (si eam confirmes) qualem oportet esse conclusionem: sin refellas, nihil admodum interest, quo syllogismo utare: dum modò contrà concludas. Atque cùm aliquid ad definitiones, diuisionesq́; argumentabimur: argumentationis leges solui, & relaxari oportebit: non enim syllogismorū perpetuitate colligari oratio: sed uariari, distinguiq́; debet: nec à propositione semper ordiri: nec (cùm illinc

linc

linc ordiemur) omnia confirmando disputare necesse est: sed interdum (quæ satis erunt aperta) nullius approbationis ratione cõfirmata, ponere: & quod ex his assumitur, efficiturq́; relinquere: alióque transire: sæpe etiam non proponere: sed ratione ex ui prætermissæ propositionis elicienda, atque assumenda, quod proponendum fuerat explicare, ut puncta argumentorũ significantius exprimantur: quàm uerbosius exponãtur. Addetur igitur ista uarietatis distinctio: quàm ueteres (qui hac dialecticæ parte uehementer sunt oblectati) non delicatæ uoluptatis sed explanatæ facilitatis gratia perpetuam secuti sunt: facilior enim uia est, quæ non singulis rebus cognitionis intentionem remoratur: sed rectà ducit ad ea tantùm: ad quæ discentis animus contendit. Hãc uiam (qui docere perspicuè uolunt) sequuntur: quinetiam oratores, & poëtæ: quanquam utilitatis, & uoluptatis gratia multa sibi permittunt: tamen solent tũ rei summam proponere, & quodammodo definire: tum distribuere in partes, & persequi (quo distribuerunt) ordine sed multò diligentius oratores quorum omnis oratio quatuor in partes distributa, exordium, narrationem, confirmationem, perorationem, nihil aliud, quàm hoc secundum iudicium declarat. in exordio facillimè (ut ait Cicero) discit auditor, & quid agitur intelligit: si cõplectare à principio genus naturamq́; caussæ: si definias, si diuidas: narratio contracta, & astricta confirmatio est: ut tota caussa quodammodo in exordio, & narratione sita sit: confirmatio diducta, & dilatata narratio est: peroratio accedit ad renouandam confirmationis memoriam, & summam rerum conclusionem statuendam: ita dialectica dispositio non mutatur: quoniam res nil nisi definitur, distribuitur, confirmatur: quæ secundi iudicij uia est:

sed exornationibus amplificatur: quæ primo summoq; loco frequẽtiores: sed & reliquo in cursu orationis adhibentur, maximè cùm aliquid cõfirmatũ est, aut reprehẽsum: quãuis enim tota oratio ad fidem quæstionis adhibeatur: motus tamẽ fidei uelut adiutor adiũgitur. probationes enim efficiũt, ut caussam nostram (quemadmodum ait Fabius*) meliorẽ esse iudices putent: affectus præstat, ut etiam uelint: sed id, quia uolunt: credunt quoque.* Historia *etsi temporum gradus imitari uult: intra tamen hanc artem commodißimè cõtinebitur: & proposita rerum, distributaq; summa intelligentius accipietur: & facilius memoriæ tradetur: qualis apud* Latinos *una est* Flori *singularis historia.* Atque *hæc primaria secundi iudicij partitio est ex membris huius dispositionis accepta: secundaria quædam ex adiunctis rerũ personarumq; describi potest: rebus enim, personisq; accommodari debet omnis oratio.* Rerum *itaq; ut natura duplex est constantium, & æternarum altera: altera caducarum, & incõstantium: sic orationis uis duplex erit: altera certam scientiam ueritatis, altera fidei persuasionem afferet: qua de re, ut de maximis ferè quibusque bonis, deus ille philosophorũ,* Homerusq;. Plato *sic in* Timæo *nos admonuit: quoniam, inquit, in omni oratione cum his rebus, de quibus agitur, naturalis quædam, & germana debet esse cognatio: cũ de re stabili, & immutabili disputatur oratio talis sit: qualis sit illa: quæ neque redargui, neque conuinci potest.* Cùm *autem ingressa est effecta, & imitata simulachra: bene agi putat, si ueri similitudinem consequatur: quantum enim ad id (quod ortũ est) æternitas ualet: tantũ ad fidem ueritas.* Erit *igitur* Platonis *sentẽtia iudicij secundi gemina ratio: altera certæ, & nunquam fallẽtis scientiæ: altera probabilitatis cuiusdã,*

atque prudētiæ: prioris generis sunt omnes humanæ doctrinæ, si accuratè sunt expositæ: constant enim præceptis uniuersis atque æternis: secundi quotidianæ cantentiones hominum in iudicijs, laudationibus, consilijs, cæterisq; rerum similiū disputationibus: totumq; magis est ex inuētione quàm ex inuentionis dispositione discrimen: nam si res constantes sunt, & æternæ: earum disputatio, explicatioq; firmis, perspicuis, necessarijs argumentis addici debet. hîc igitur definitiones rerum ex proprijs, constantibusq; caußis: distributiones ex eisdem caußis, & earum immutabilibus effectis, quales species sunt generum, & partes rerum integrarum: sed si res (de quibus agitur) sic & euenire, & nō euenire possunt: quibusuis caußis, uel effectis, uel adiunctis, uel dissentaneis contentos nos esse oportebit: ut si non quò uolumus, tamen quò possumus progrediamur: nam ut Horatius ait:

Est quodam prodire tenus, si non datur ultrà.

Veruntamē leges hæ catholicæ, perpetuæq; esse nō possunt: nam in primo genere sæpe cogimur inopia firmiorum argumentorū, uerisimilibus quibusdam rerum notis in definitionibus, & diuisionibus uti, ut physici in elementis explicandis nulla ipsorum caussa: sed adiunctis quantitatum, qualitatumq; solis utuntur: & in secundo nonnunquam necessaria, & constantia suppetunt: ut in Ciceronis orationibus reperies interdum caussarum genera omnia tractata: ut septima act. Cybeæ nauis & finis, & efficiens, & forma, & materia adhibentur ad probandū eam non precio Verri, sed imperio præsto fuisse. Itaque una erit in tota præceptione exceptio, quoad eius fieri poßit: ut nec in primo genere uerisimili, nec in secundo constanti probatione interdictū esse uideatur: nec enim hoc secundo iudicio dialecticus tanquam

deus,

deus, omnes rerum caussas uidere ad euenta demonstrandũ potest: sed tanquam prudens, & callidus imperator præsentibus castris utetur, & modò caussis euenta: modò euentis, adiunctis, dissentaneis caussas inuestigabit.

Diximus de rerum uarietate: personarum distinctio reliqua est: quæ (si semper uerissima sequi possemus) nõ magnoperè hoc loco desideraretur: uerùm discentium ingenijs (quibus ista scribuntur) frequenter accidit: ut opinio cum ueritate certet: quæ cõtentio plerunque magnos errores efficit: ad hanc igitur difficultatem explicandã præcepta pauca referamus. Hominum *duo genera sunt: alterum ad ingenij libertatem, & ueritatis amorem natum liberali, & ingenua institutione expolitum: quod rebus omnibus anteponat ueritatem: alterum indoctum, & agreste, plerunque etiam controuersum natura, & litigiosum: quod existimat summã esse laudem quouis modo contradicere: & in plana celebrique uia meandros, solitudines, flexiones, diuerticula puerilium, & argutularum ineptiarũ uel in eodem uestigio quærere, ac persequi: malit q́; in stulta, pertinaciq́; opinione millies errare, quàm modestè, & cõstanter quid uerũ sit, exquirere: priori illi hominum generi (cui soli traduntur artes) ratio ueritasq́; una, non multorum uariæ opiniones proponantur: conspectam enim ueritatem nudam, simplicémque sua spõte amplexabitur.* Itaque *nullis illi artibus nouis opus est: uiam rectam monstra: ingredietur & insistet: alteri autem illi generi perturbatorum & deprauatorum ingeniorũ (si tamen ueri demõstratio uideatur aliquid assequi posse) docentis authoritas plurimum suadebit: quam mereri opus est ante omnia prudentiæ, scientiæ, beneuolentiæ opinione: sed & ipso orationis genere, quod quò simplicius, constantius,*

tius, sanctius erit: tanto plus habebit in docendo persuasionis, ac fidei: itaq; in uia illa perpetua definitionum, diuisionumq́; color aliquis extrinsecus adhibendus erit ex primarum, & uniuersarum rerum explicatione: accurata partiũ omnium confirmatione: & legitima, perfectáq; ratiocinatione: quæstionis (si quid asperius habeat) præteritione: hanc enim si præuiderit opinioni suæ aduersam pertinax ille (qui docetur) non aliter extimescet, quam qui scalpellũ medici antequã uulnus curetur aspexit: argumenta itaque sæpe ante quæstionẽ propositam exponentur: ut positis antecedentibus, & approbatis consequentia tutius, & certius offerantur: tales Socratis ferè sunt orationes contra sophistas disserentis. si autem ueritatis explicatio prodesse nihil poterit, agitanda sunt contraria: homines enim ferè turpia magis fugiunt, quàm expetunt honesta: & malorum uituperatione magis terrentur, quàm bonorum cõmẽdatione excitantur: quamobrem in refutatione inanium, & stultarũ opinionum non solùm obscurum explanando: anceps ambigui partitione diuidendo: uitium captiosæ conclusionis indicando, si nihil efficiat, si ab incertis, aut falsis proficiscatur: si tota res initio, neque definita, neq; deinde distributa sit: non solum, inquam, quod uanum, inutile, alienum fuerit, acriter repellendum, sed omnibus machinis exagitãdum, uexandũ, detestandum erit: caussæ à suis principijs repetẽdæ, subijciẽdæq́; ante oculos erunt: & ut occultæ, demẽtes, ridiculæ, flagitiosæ fuerint: ita manifestè, prudenter, constanter, seuerè uindicandæ, persequendæq́;: euenta, quò progrediantur, quãtum calamitatis habeant, adiuncta quid publicis, priuatisq́; commodis obsint, summa contentione declarandum, comparanda contraria, & coniunctis rebus aduersis, dignitate cũ infamia,

infamia, cõmoditate cum detrimento: sapientia cum amentia explanandum, & uelut è superiore loco cõcionandum: ut seipsos homines colligant, se suaq; diligãt, uirtutemq; ad quam cognoscendam, & amandam nati sunt, amplectantur: si uerò quis tã miserè, tamq; pertinaciter fatuus erit, ut meridiano tempore noctem esse dicat: & claudat manibus oculos, ne solem uideat: is nec confirmatione ueri commonẽdus: nec refutatione falsi tentandus erit: frustra enim tam desperato morbo remedia quærerentur: & desperatis sapienter uetat Hippocrates *adhibere medicinam. itaque bona cũ uenia dimittẽdus, & musarum numini, sacro aliquo uoto, cõmendandus: ut aliquando ad mentis sanitatem redeat: quoniam humano remedio tantum malum curari non potest. ex hac igitur ingeniorum, naturarumq; uarietate si quis dialecticæ deligẽdus auditor est: primus ille nobis optandus erit, cui nihil sit charius, nihil pulchrius, nihil amabilius ueritate.*

Quamobrẽ hac modestia, & liberalitate, hac prudentia dialecticus instructus, & ornatus, ut sapiens in republica princeps populũ rudem, & inconditum, si forte nactus sit, diuisione tribuum, censu æstimatione, descriptione centuriarum & ordinum, bello, paciq; decorũ, & insignem, ita difficilium quæstionum, & obscurarum cognitionem, perspicua, summaq; rerum complexione, distributione principum, & primariarum partium prudẽti, & in rebus, & in personis distinctione, & ad eius cõditionem propriæ interpretationis accõmodatione, non solùm perceptione, & memoria: sed iudicio, & æstimatione facilem, & illustrem efficiet: utq; ille patriæ dux, & gubernator suis ordinibus composito, & oculis perlustrato populo, ciuitatis suæ copias et uires rectius, ac certius æstimabit: ita dialecticus recta illa,

perpetuaq;

perpetuaq́; uelut acie, res expositas ante oculos subijciens: unoq́; obtutu lustrans, atque complectens, de facultate, & uirtute rerũ constantius, prudẽtiusq́; iudicabit. Ista est scientia, cuius laudem platonicus hospes magnificè, & splendidè philosophanti tribuendam arbitratur: unam ideam per multas, singulasq́; seorsim positas longè, lateq́; fusam, & manantem: & multas quæ diuersæ inter se sunt, extrinsecus ad originis suæ caput, & quasi fontem remeantes, & recurrentes cernere: hæc artis est cum naturæ sapiẽtia, pulcherrima contentio: ista est præstantis, & membris animalibus constantis animalis idea, Socratis commendatione tantopere celebrata: quæ non solum perfectam corporis figuram, & staturam habeat erecto sursum, & elato capite: pedibus aptè cadentibus in terram: reliquis artubus ipsis inter se, & uniuerso corpori congruentibus, sed liberali decoræ compositionis specie, concinnaq́; suauitatis, ac dignitatis moderatione ad se spectandum, amandumq́; moueat, & alliciat.

Postremus superest dialectici iudicij gradus in perspicienda scientiarum humanarum uirtute ad supremum rerũ omnium finem referenda positus, ut laboris humani fructus poßit æstimari, & optimus rerũ omnium parens, atque author agnosci. in qua iudicij prudentia etsi sua quædam, & propria sunt, instituta, tamẽ ut secũdus gradus à primo, sic tertius à secundo, atque ideo à primo confirmatur. si quis enim tantam rerum magnitudinem animo capere totam simul non poßit, ne quid ipsa sibi uarietas, ac moles officiat, aciemq́; mentis amplitudine sua perstringat, primum in breui ratiocinationis quasi tabella quãdam eius imaginem cõprimet, deinde latius proferet, & complentibus artis integram, perfectámque formam coloribus exornabit: sic igitur

primum ratiocinabitur. quæ res opera sempiternæ, diuinæq́; sapientiæ tanta demonstrant, quanta nec uis, nec potestas humana cogitatione complecti, nedum uirtute cõsequi poßit, hæc certè non solùm in admirationem, cognitionemq́; dei libenter homines adducũt, sed ad laudem eius, & religionem penè uiolẽter attrahũt. artes uerò, ac doctrinæ omnes, quid nisi immẽsam rerum uarietatẽ (quæ ab optimo, maximoq́; Deo incredibili sapientia conditæ sunt, & affectæ) intuendo, & admirando persequuntur? omnis igitur labor, industria, contentio, dignitas, honor literarum. doctrinarumq́; omnium ad summæ illius bonitatis, & æternæ potentiæ maiestatem laude, iustitia, pietate complectendam adhortatur. quamobrem cùm hanc artium summã dialectica fecerit: primaq́; iudicij lege probauerit, secundi iudicij spatijs omnia singulatim diducet, artem unam quandam omnium artium conficiet, atque in his ordine collocatis infinitæ diuinitatis illius umbras, & imagines spectabit. quod uti facilius intelligi, perspiciq́; poßit, fingãtur nobis homines in subterraneis & obscuris antris educati, ceruicibus, & cruribus ita deuincti, ut in eodem semper esse loco, & ante pedes posita duntaxat intueri cogantur, ponè quos à tergò procul ignea solis flamma suspensa sit: inter quam, & uinctos multæ sint, & uariæ affabrè, & antiquo artificio factæ solis imagines, quarum uariæ, & multiplices umbræ in aduersum (ut par est) lõge ante oculos uinctorũ facis illius splendore proijciantur, uincti nihil præter umbras uidebũt, easq́; rerum nominibus (si loquantur) appellabunt. si uerò quis eorũ uinculis solutus sursum adducatur, & paulatim ad lucis aspectum perferendũ exerceatur, nõ amplius umbras sed imagines, tandem etiam eodem lampadis illius splendore duce, so-

lem

lem ipsum intentis oculis & admirabilem in eo rerum magnificentiam magna uoluptate conspiciet. posteaquam autē satis commodè tantam rerum excellentiam, præstantiamq; peruiderit, in antrum gradatim, ne à tanto lumine repentè in tenebras delapsus offendatur, seipsum referet, ut propinquos, & populares suos miseris uinculis liberet, & in illas quasi beatas insulas adducat. tum enim umbras tātummodo bonorū eos uidere dicet, et ad ea quæ sola, ueraq; bona sunt, excitabit. hactenus igitur hæc explicandi gratia ficta sint: uinctos, umbras, imagines, solem, solisque lucem referamus, totam collationis similitudinem in nobis, in artium studijs in cognitione cœlestis, & diuinæ ueritatis exprimamus, etenim uinctæ sunt istæ nostrates animæ, & speluncis corporū tenebricosis irretitæ, omnibus partibus illaqueatæ, nec quicquā nisi subiectas exiguis sensuum fenestris umbras intuentur: fax altißimo supernè defixa loco, æternus & beatus deus est splendor inde profectus, rationis humanæ lux, & dialectica meditatio. imagines medio interiectæ spatio, genera rerum, speciesq; disciplinis, & artibus comprehensæ: quarum tenues, leuißimoq; motu nutantes umbræ, sunt hæc omnia, quæ tangi, audiri, cerni, cæterisquè sensibus percipi possunt. Quare agite, ignem hunc ab illa cœlesti lampade demissum accēdamus, uinculis liberemur, sursum ab his umbrarum tenebris erumpamus imagines, ueritatē meditemur. cúmque philosophia, & sapientiæ studiū tripertito in dialecticam, physicam, ethicam disciplinā à philosophis distribuatur, nobis dialectica dux adhibeatur, quæ à sensibus mentem, & à consuetudine cogitationem reuocet, imagines suo lumine in physicis, & ethicis, quinetiam in seipsa primùm demonstret.

Principio igitur cùm oculorum suorum aciem intenderit, primas sociarum artium grammaticæ, & rhetoricæ uirtutes spectabit, atque ab his diuini luminis inuestigandi ducet initium. cùm enim Aristarchum, Apollonium grammaticos: Demosthenem, Ciceronem oratores: Zenonem, Platonem dialecticos excellētes fuisse audierit: cùm se ab inchoatis illis umbris ad æternas absolutasq; ideas extulerit, multò præstantiora omnia excellentioraq; agnoscet. admirabitur enim tam paucis literarum generibus infinitam uocum multitudinem comprehēdi, comprehensionem singularum tam accuratè, tamq; diligenter explicari: tam certa consuetudinis obseruatione, & lege coniungi: tamq; ad naturæ sensum moderato sono pronuntiari? deinde uerò longè mirabilius opus æstimabit, omnem rerum uarietatem pari dicendi uarietate, certisq; troporum, figurarum, numerorum formis assequi, humilia summiße: mediocria tēperatè, summa grauiter exprimere: audientium mentes omnibus modis tractare, conciliare, alienare, placare, cōmouere, excitare, remittere, quò uelis impellere, unde uelis deducere. Sed cùm hæc omnia dialectica libenter admirabitur, tum in seipsam conuersa uehementius incipiet admirari, & diuinæ mentis imaginem non diuinam non poterit arbitrari: fontes omnium rerum inuestigādarum definitis spatijs notatos, ac descriptos ostendi: constantißimas iudicandi leges institui, ut hominum nec diligentiā effugere, nec iudicium fallere quicquam poßit: atque ab imaginibus si dialectica tollat oculos altius, quos in illo hominū parēte, quantos, quàm inenarrabiles sapientiæ thesauros inueniet? hominibus (qui uix minimam beatißimi illius fulgoris scintillulam obtinent) concessum est tam multas res animo complecti, oratione non intelligentibus

tibus interpretari: quàm multis, quámque infinitis partibus in illa diuina mēte maius atque amplius intelligi necesse est? hæ sunt poëtarum musæ quæ patris Iouis (ut ait Hesiodus) magnam atque altam mentem iucundißima uoce delectant, canuntq́; quæ sunt, quæ erunt, quæ fuerunt. Itaque cum hos clarißimos diuini luminis radios dialectica peruiderit, totū hoc orationis, & rationis instrumentum, quinetiam singulares hominum mentes, id est, imagines, atque umbras multò perfectiore, & pleniore intelligentia peruidebit. Itaque cùm in hoc rationis, & orationis instrumento clarißimos diuini luminis radios dialectica deprehēderit, tum se ad singulares hominum mentes, id est radiorum illorum micantes igniculos referet, & umbras illius æternæ ueritatis in suis operibus multò perfectius, & plenius agnoscet. atque hoc introitu ad cætera patefacto, hac eadem uia, in physicis rebus impressa ueritatis illius uestigia persequetur. nihil enim ferè est quod oculis, quod auribus, quod cæteris sensibus in singulis naturis cognosci quodāmodo non poßit. at cùm naturam materia, formaq́; constantem, naturæq́; partes, tum principes, terram, aquam, aërem, ignem: cœlū(si fortè quid aliud à quatuor primis illis corporibus putabit) tum ex his ortas seu stolidas, uitáque carentes lapides, metalla, colores, uentos, tempestates: seu uiuentes, animatasq́; stirpes, beluas, homines, earúmque rerum omnium distincta genera, partesq́;: cum hæc, inquam, oculis suis subiecerit: & imagines istas uiderit: si se ad umbras fortè referet, an existimabit tā præclarum, tamq́; mirabile opificium (quod quanto consilio confectum sit, nullum hominis consilium poßit assequi) prudentia nulla constare? etenim quid singularis uniuersitatis pulchritudo, quid terra undique æquabiliter conglobata,

uestita floribus, fontibus irrigua, infinitis animantium generibus culta, & habitata: quid mare partibus omnibus in terram uergens, eamq; amicè complectens, & magno ditionis suæ iure terrestrium animantium saluti cedēs, insulis uariū, littoribus amœnū, innumerabili piscium multitudine refertum: quid terræ, mariq; continuatus aër, tum concretus in nubes, & contractus, unde imbres, frigora, tonitrua, grandines: tum cœli ardore tenui temperatus, unde salutaris, & uitalis spiritus animantibus præbetur. quid aërem complexus æther igneos illos æternorum luminum oculos incendens, suum retinens ardorem tenuem, & summa caloris temperie moderatum: quid, inquam, hæc mūdi principia, nónne præpotentis dei, id est, authoris, & parentis sui bonitatem, prudentiam, sapientiam in his imaginibus ostentant, & quanta significatione possunt, prædicāt? quid (ut cætera ex his effecta prætermittam) corporis humani fabrica, quid è cœli regione delapsus hic animus, quo loquimur, disputamus, ratiocinamur, temporum præteritorū cum præsentibus, & præsentium cum futuris, & omnium inter se collatione dij quidam mortales esse possumus: quid, inquā, harum rerum cognitio non hominum cogitationes extollit? non tantarū patrem rerum animo complecti eiusq; sanctißimum numen pia, religiosaq;, ueneratione mētis adorare cogit? Hic nostri Maronis est ille spiritus, illaque mēs: de qua sic in Aeneide,

Principio cœlum, ac terras, camposq; liquentes:
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit: totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet:
Inde hominum pecudumq; genus, Vitæq; volantum:
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Hic

Hic Platonicus mundi est animus, hæc Stoica prouidentia est procurans cœlestia maximè, deinde in terris ea quæ pertinent ad homines. ab hac igitur tantarum rerum admiratione, & contẽplatione cũ dialectica ad imagines, atque umbras reuertetur, quibus oculis, quàm acutis, quàm lynceis multa deprehendet: quæ prius ignota prætererat. age uerò physicis regionibus ingentibus peragratis eadem lux dialectica perfectiores imagines perscrutetur, mathematicas artes ingrediatur: quas pro quantitatis natura distributas, arithmeticam discretæ: geometriam continuæ principes uidebit. hæ nanque posteà astronomiam, musicámque pepererunt: constantes enim cœli cursus, & equabiles admiratæ, geometria immẽsam cœli uastitatem certis locorum interuallis terminando: arithmetica dimensos spatijs illis motus numeris definiendo, astronomiã: mox inde carminis gratiá, cantusq; uoluptate commotæ arithmetica sonorum differentias addendo, subducendo, partiendo, multiplicando, conferendo, geometria interualla distinguendo, tempora metiendo, musicam genuerunt. itaque cùm has disciplinas lumine suo dialectica lustrauerit quãtò iam plenius naturaliũ principia rerum, & umbrarum illarum caussæ cernẽtur? quantò iam longius à sensibus cogitationes abstrahentur, & imagines cœlestis sapientiæ propius aspicientur? deiq́ue opera in illis umbris, eiusq; maiestas in his imaginibus uberius agnoscetur? arithmetica enim primis numerorum notitijs, sibi diuinitus insitis ornata non minus illustrem ad infinitam rerum confusionem distinguendam, & uarietatem comparandam, explicationem habet: quàm ad aciem mentis acuendam, & ad diuini solis aspectum conuertendam, suauem, & nobilem intelligentiam. geometria, cùm mentem ab his craf-

ſis, concretisq́; corporibus in intimos animi ſecretóſque receſſus abduci: tum naturæ formas, ſpecies, ſitus magnitudines, lineamēta, ſingulari artificio, ſcientiáque certiſsima demonſtrat. aſtronomia deorū domicilium complexa, effectrices cæterarum rerum cauſſas attulit. hinc naſcendi, moriendiq́; uiciſsitudines eſſe docuit: hinc commutationes temporū quadripertitas ad maturitatem frugum, & temperationem corporum aptas deduxit: hinc etiam cæteras animorum noſtrorum ſpecies formatas, & impreſſas agnouit: hinc naturarum omnium (quæ gignuntur, & intereunt) principia, & cauſſas accepit. itaque cùm cætera, tum hoc maximè prædicabile, & gloriandum Dei *omnipotētis opus mirabiliter aperuit, & tanti artificis induſtriam in hoc uno opere contemplandam propoſuit. muſica (ut* Platoni *placuit) Aſtronomiæ germana, atq; ſimillima non ſolùm honeſtam animi remiſsionem iucundamq́; turbulentarum moleſtiarum quietem parit: ſed cœleſtium imitatione cōuerſionum cognatas humanæ mentis cōuerſiones, uagas, & errantes, componit: perficítque ut illa ipſa mentis intentio, uelut in cantu, & fidibus. ſic ex rationis agitatione, & natura cōcordes modos tanquam in cantu ſonos faciat. quid ergo, quantas diuinæ ſapiētiæ, & quàm ſynceras imagines matheſis philoſophis animis oſtendit? qua uia propius in hac mortalitatis illuſione, ad immortalis naturæ conditionem accedimus? hominē inſolitis, perturbatiſque corporis tenebris obcæcatum dolemus? matheſis in eo lumine conſtituit, ut innumerabilem rerum multitudinem modis numeríſque diſtinguat: hominē corporis exigui, uelut carceris anguſti cuſtodia cōſtrictum querimur? matheſis liberat, ſeu potius hominem hac mundi uniuerſitate maiorē reddit: ut eam cuius uix millies milleſimum*

mum punctum dici potuit, totam oculis ipsa multò grandioribus, aspiciat. hominem à cœlesti possessione in ultimas mũdi partes abiectum, & à patria extorrem, exulemq; miseramur? mathesis in auitam, patriamq; cœli hæreditatem restituit: tabulásque tam preciosæ possessionis (quibus temporum uices mom̃etaq; certis characterum notis designantur) non solùm interpretatur, sed dijs ipsis authoribus addicit. hominem maximis, & turbulentis cupiditatũ motibus miserè iactatum lamentamur? mathesis tranquillitatem parit, & discordes animæ motus harmoniæ suauitate tẽperat. & ad concordiam rationis imperio consonantẽ redigit. quàm cœleste, quamq; deorum proprium est, cùm in tenebris cæcus erres, in amplißimo lumine omnia numerare? cùm in uno loco uinctus tenearis, omnes regiones celerrimè, liberrimeq; peragrare? cùm exules, in media patriæ luce uersari? cũ agiteris, statum tenere?

Hanc tantam homini, id est, umbræ uirtutem cum imagines istæ tribuant, quid in ipsa ueritate arbitramur futurum? non oratione hîc opus est: nulla enim orationis tãta uis est, ut uel minimam tam beatæ mentis partem poßit adumbrare dicendo: animis hîc opus est, qui liberrimam, & per omnes mundi partes æquabiliter fusam sphæram illam Pythagoreorũ speculentur: cuius centrum sit ubique, circunferẽtia nusquã. Atque cùm hæc tanta sint, quãta certè sunt: ut in his umbrarum simulachris, atque imaginum formis immensam rerum omnium parẽtis Dei liberrimamq; potentiã, & animos nostros ex quadam eius particula decussatos ostendant, tamẽ cùm ad monita, præceptaq; de uita, & moribus dialectica peruenerit: & Aristidis iustitiam, Catonis seueritatem, Fabritij continentiã, nostrorum uerò heroum cùm in omni ge-

nere uirtutis laudem, tum mirabilem in asserenda christianæ pietatis religione patientiam, fortitudinemq; perspexerit, longè perfectißimas imagines inueniet. nam cùm proximo ingressu secundi iudicij lumen accenderit, & ultimum, supremumq; uitæ finem, naturæ cōgruenter, cōuenienterq;, id est fortiter, iustè, liberaliter, moderatè, prudēter, religiosè uiuere perspexerit: si has inchoatas uirtutū imagines ad cō summatā ueritatem retulerit: quātā diuinitatis speciem cōsequetur? animis nostris igniculos diuinitus insitos agnoscet, alios ad laborum, periculorumq; patientiam, alios ad eas res (quas habeas) largiendum, & cum alijs communicandum, alios ad societatem hominum, concordiamq; retinēdum, alios ad effrenatas libidinum uoluptates, & illecebras domandum, alios ad omnium artium, scientiarumq; studium. harum itaque laudum perfectißimas in illa prima mēte, & constantißimas caussas (unde hec simulachra sumpsimus) dialectica statuet, ut si mortalium omnium qui sunt, fuerunt, erunt, uirtutes unum in locum conferantur, atq; ex his omnibus unica uirtus efficiatur, admirabilem quidē, & maiorem quàm dici, cogitariue poßit, esse necesse est: uix tamen, ac ne uix quidem, uel minimam tantæ diuinitatis umbrā imitabitur: ut infinitis partibus quiddam præstātius, & excellentius in Deo *sit æstimādum. quamobrem cùm ex cæteris, tum maximè ex his, & uniuersis imaginibus uirtutū, & umbris imaginum singularibus longè sapientißimum, prouidentißimum, liberrimum, optimum uniuersitatis artificē, rectorēq; iudicabit: qui beatißima luce nostros animos illuminarit: ut cùm artium omnium, scientiarumq; potestates, uelut in conuentum aliquem celebrem, & solennem uocauerimus, singularūq; prouincias, officia, munera, ditiones recensuerimus,*

censuerimus, umbras, & imagines immensæ uirtutis admirati, ad eam cõuerteremur, amaremus, coleremus: deinde in speluncas nostras, id est, ad imperitos, & ignaros reuersi stultas de his bonorũ umbris cõtentiones, bella, cupiditates accusaremus: amicos in primis: deinde etiam alienos, quinetiã inimicos, quoniã nostri generis (ad quod uniuersum adiuuãdum, & amandum nati sumus) animantes sunt, ad ueras illas, & æternas opes inuitaremus, quas ille ipse bonorum omnium opifex, & effector, fortibus, iustis, liberalibus, moderatis, sapientibus, religiosis animis amplißimo, munificentißimoq; dono proposuit.

Cùm igitur hoc modo dialectica animum ab hisce crassis sensuum umbris auocauerit, omnesq; philosophiæ regiones peragrauerit, in eis suo quibusque ordine descriptis ideas illius sempiternæ ueritatis (quas in obscuris umbris occultas, & reconditas uix per inuolucra cõspiciendi potestas fuit) clarißimas demõstrabit: tum sursum altius ad earum uiuum, & archetypum exemplar excitabit: tum ad intermissas umbras per interpositas imagines reuocabit, ut hac umbrarum, imaginumq; meditatione confirmatus tandem animus infinitam illam mentem uideat, & non uidentibus ostendat. hic enim studiorum, uigiliarum, doctrinarum modus statuendus est: huc artes omnes traducendæ sunt, & conuertendæ ut illum ipsum ueritatis fulgorẽ cuius umbras, & imagines erant persecutæ, summo pietatis ardore contemplentur. Hi tres sunt dialectici iudicij gradus, per quos de rebus omnibus (quæ in dubitationem caderent,) iudiciũ fieri poßit: primò quid sit uerum, falsúmue quæritur. secundò res uarie, multiplexque clarius exponitur: tertiò quantũ homini de Deo literis humanis nosse fas est, tãtum cognoscitur.

ſcitur. reliqua nobis eſt iudicij nõ noua quidem doctrina, ſed certè nec iniucunda, nec inutilis acceßio memoriæ confirmãdæ admonitio eſt, quæ iudicij gradus perinde ac umbra lucẽte ſole corpus ſequitur, ut enim rhetorum omnium præcepta perlegas, quæ de memoriæ arte tradita ſunt, nihil ordine certius, & fidelius: nec porrò ordinis ullam meliorem doctrinam reperies quàm quæ in iudicio deſcripta eſt, ubi tum unius, tum multorum argumentorum diſpoſitio clarißimo, & conſtantißimo partium ordine tractatur: in pleno enim ſyllogiſmo propoſitio, aſſumptio, concluſio eſt: in longa diuerſarum rerum diſputatione: partitio duorum, aut pluriũ membrorum, quæ deinceps ordinatim diſputantur, ut cùm mens huius ordinis artificio inſtructa totum rerum corpus ita digeſtum meminerit, ſingularum partium ſententias memoria facilè conſequatur: ſed de hac umbra iudicij ſatis. Primæ partitionis tertia pars reliqua eſt: ſic enim primùm propoſuimus, diſſerendi facultatem natura, arte, exercitatione perfici. de natura, & arte breuiter, ſicut erat inſtitutum, diximus. exercitatio itaque una reſtat, quæ artis præcepta in opus educat, & uim præceptis incluſam exemplis effingat, & exprimat. in qua quantum inſit ad bene diſſerendũ momenti, dici poſſe equidem uix arbitror: ſi quis enim eximiæ pulchritudinis animalia in aulæis picta ſpectaret, atque in ipſa ſpectandi admiratione cùm eſſet, ea repentè excitata proſilirent, uiuentiumq́; motus, geſtus, certamen etiam aliquod exhiberent: quanta iam eſſet, & quanto perfuſa gaudio ſpectãti lætitia? ita ſi quis artis tam nobilem, tanq́; humanitatis propriam deſcriptionem cõtemplatus, uſum aliquẽ, uiuentemq́; actum deſideret, atque in ipſo deſiderio doctrinæ, uelut artus animari, ſuaq́; ſponte moueri aſpiciat, protinusq́;

nusq; ita comparari, ut Palladis alicuius instar occultißimas res aperiat, consulentibus summa prudentia respondeat, res controuersas disceptet, perturbatis ordinem, obscuris lucẽ afferat: qua uoluptate hæc ipsa contẽplãtis animus gestiet? qua lætitia exultabit? hæc porrò miracula nobis exhibebit exercitatio, languentes, & sopitos artis sensus excitabit, calore uiuentis sanguinis, motuq; ratiocinãtis spiritus animabit. Summa igitur, ac propè sola differendi uirtus est in exercitatione, quæ interpretatione, scriptione, dictione continetur. interpretationem uoco poëtarum, oratorum, philosophorum, omniumq; artium, & excellentium scriptorum lectionem, auditionẽ, & ad instituta dialecticæ artis explicationẽ. quæ pars maximè necessarijs præceptis instructa est, nihil tamen à priorum traditione dißidẽtibus: retexta enim quædam ars est, & per omnium progreßionum gradus repetita: quæ spectari iubet uelut architectonica, operis confecti formam, omnibúsne locis ad artis legem, & regulam conueniat, an ideam præceptis monstratam penitus exprimat, omnibusq; omnium partium numeris absoluat: atque hæc diligentia (ut dixi) in scriptis alienis intuendis, & explorandis precipuam laudem habet.

Primùm igitur interpretatio quod explicandum assumpserit, à capite retexet opus uniuersum: quæstionem cernet, quæ differenti proponitur: ut si Martialis illud epigramma sumpserit interpretandum:

Esse quid hoc dicam, quòd olent tua basia myrrham:
Quòdq; tibi est semper non alienus odor?
Hoc mihi suspectum est, quòd oles bene Posthume semper.
Posthume non bene olet, qui bene semper olet.

Quæstionẽ primũ eruet, quæ sic est (an malè Posthumus

mus oleat) ubi uerò quæstio prouisa fuerit. quæ diligentia artis præcessit, eius opus prius explorabit: argumentum igitur primò requiret, quoniam inuentionis in differendo prima cura est, argumentum autem est (bene semper olere) quod ad proprium genus inuentionis relatum, ex adiunctis mali odoris erit: quòd accidat frequẽter, ut malè olentes unguentis depellant odoris fœditatem: hîc autem unum omnis orationis commune uitium cauendũ in primis est, ambiguitas, & fallax ancipitis sensus significatio: qualis pestifera, & exitialis Cecinnæ fuit, quam pop. Romanus similitudine nominis (sic enim appellabatur unus è Cæsaris interfectoribus) inductus crudeliter necauit, discerpsitq́;: cùm Cæsari tamen esset amicissimus. hanc itaq; tam periculosam fraudẽ cùm in argumento explorando uitauerimus: maximè, atque accuratissimè cernenda erunt ea uitia, quæ uirtutes argumẽtorũ uidentur imitari: ne ut caussæ proponantur, quæ caussæ non sint: ut apud eundem libro quinto,

Cùm sitis similes, paresq́; uita:
Vxor pessima, pessimus maritus:
Miror non bene conuenire uobis.

Videntur hîc esse caussæ amoris, quæ dissidij caussæ sunt: quemadmodum & secunda philippica Cicero falsis Antonium caussis usum esse reprehendit: at quemadmodũ (ait) me coarguerit homo acutus, recordamini: Cæsare interfecto, inquit, statim cruentum altè attollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamauit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus. cur mihi potissimum? qui sciebam? uide ne illa caussa fuerit appellandi me: quòd cùm rem gessisset consimilem rebus his (quas ipse gesseram) me potissimum testatus est, se æmulum mearum laudum extitisse: atque

atque ex his fallacijs frequẽtes sunt Martialis ioci: ut in rhetorem libro quinto ex effectis:

Extemporalis factus est meus rhetor,
Calphurnium non scripsit, & salutauit.

Hîc poëta sumpsit uelut effecta eloquentiæ, quòd sine scripto rhetor ille Calphurnium salutasset: sic eiusdem est ex captiosis paribus in Codrum eodem libro:

Quòd alpha dixi Codre penulatorum
Te, nuper aliqua cùm iocarer in charta,
Si fortè bilem mouit hic tibi uersus,
Dicas licebit beta me togatorum.

Paria uidentur alpha penulatorum: beta togatorum: quia sunt affines alphabeti literæ: cùm illa principem, uel primũ: hac nihil, au secundum significemus: ita Catullus de Quintia captiosam partium enumerationem notauit:

Quintia formosa est multis: mihi candida, longa,
Recta est: hæc ego sic singula confiteor:
Totum illud formosa, nego: nam nulla uenustas,
Nulla in tam magno corpore mica salis.

Et totum aliquando specie decipit: ut malus poëta Cicero, ergo malus: totum enim uidetur ad partem conferri: cùm lõgè secùs sit. interdum definitio non cõfecta in suas leges est: sic Philippica prima Cicero falsam definitionẽ gloriæ refellit: illud magis uereor (ait) ne ignorans uerum iter gloriæ, gloriosum putes, plus te unum posse, quàm omnes: & metui à ciuibus, quàm diligi malis: quod si ita putas, totam ignoras uiam gloriæ: charum esse ciuem: bene de republica mereri: laudari, coli, diligi, gloriosum: metui uerò, & in odio esse, inuidiosum, detestabile, imbecillum, caducum: nullum autem genus argumenti ueri est: cui captiosum, & fal-

lex non sit aliquid oppositum: & falsorum numerus multò maior est, quàm uerorum argumentorum, sed æstimari falsum debebit ex ueri lege, & natura: ut si dubites an acceptū argumentum sit caussa, ex caussæ definitione cognosces: & in cæteris similiter: sæpe autem ex definitionibus argumentorum trahūtur quædam ipsorum leges: ut caussa præcedit effectum: subiectum esse potest sine adiunctis: dissentanea nō conueniunt: eodemq́; modo in reliquis argumentis omnibus: quæ leges, quid firmitatis habeant ad probandum: syllogismi regula declarabit. ita Cicero quinta Tusculana, ex ui, & natura contrariorum disputat. Quid (ait) cùm fatentur satis magnam uim esse in uitijs ad miseram uitam: nónne fatendum est eandem in uirtute esse ad beatā uitā? cōtraria enim contrariorū sunt consequentia. argumento contrariorum Cicero probauerat beatam uitam esse in uirtute: quia misera esset in uitijs: deinde idipsum lege confirmauit argumenti, quòd contrariorum ea natura sit, ut sint contrariorū consequentia: eiusdem argumenti legē multò uehementius, sed paulò aliter secūda Philippica tractauit, his uerbis: Tā autem eras excors, ut tota in oratione tecum pugnares: ut non modò non cohærētia inter se diceres, sed maximè disiuncta, atque contraria: ut non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. uitricum tuum in tanto scelere fuisse fatebare: pœna affectum querebare. sic dissimilitudinis legem secūda agraria adhibuit: audes etiam Rulle mentionem facere legis Semproniæ: nec te ea lex ipsa commouet, tales uiros illos triginta quinque tribuum suffragio esse creatos: cùm tu à Tyberij Gracchi æquitate, ac pudore lōgissimè remotus sis? id quod dissimillima ratiōe factum sit: eodem iure putas esse oportere? sic in cæteris omnibus argumentis confirmandis

is ipsorum, naturaq; potest adhiberi. Hac itaque ratione ùm quæstionem, quæstionisq; argumentum interpretatio liligenter explorauerit, ex argumenti, quæstionisque con-unctione triplicem factam connexionem, propositionem, assumptionem, complexionem (in qua quæstio cõclusa est) inuestigabit: ternariúmque numerum illum seuerißimè exi-get: ut in epigrãmate proposito, propositio ultimo loco est,

Posthume non bene olet, qui bene semper olet.

Assumptio est primo loco cum significatione quæstionis:

Esse quid hoc dicam, quòd olent tua basia myrrham?

Quódq; tibi est semper non alienus odor.

Conclusio uerbis proprijs expressa non est: sed repetita as-sumptione facetè significata,

Hoc mihi suspectum est, quòd oles bene Posthume semper.

Si tamen plures sint, paucioresúe pronunciationes: nõ pro-tinus rem damnabimus: nam si plures sint, possunt esse par-tium probationes, uel exornationes: quales ferè sunt omniũ accuratarum disputationum syllogismi: cùm propositio, as-sumptióque confirmãtur, aut expoliuntur, ut in eodem,

Quid te Tucca iuuat uetulo miscere falerno
In Vaticanis condita musta cadis?
Quid tantum fecere boni tibi peßima uina?
Aut quid fecêrunt optima uina mali?
De nobis facile est: scelus est iugulare falernum:
Et dare Campano toxica sæua mero:
Conuiuæ fortaßè tui meruêre perire:
Amphora non meruit tam preciosa mori.

Propositio est in penultimo disticho exornata repugnanti:

De nobis facile est: scelus est iugulare falernum:
Et dare Campano toxica sæua mero.

Accesßit

Acceßit eiusdem propositionis expolitio, altera item ex repugnanti:

Conuiuæ fortaßè tui meruêre perire:
Anphora non meruit tam pretiosa mori.

Aßumptio primo loco est:

Quid te Tucca iuuat uetulo miscere falerno
In Vaticanis condita musta cadis?

Expolitio sequitur ex adiūcto, quod ipsum ex cōtrario aduerso augetur:

Quid tantum fecere boni tibi peßima uina?
Aut quid fecerunt optima uina mali?

Conclusio deest: addatur igitur hoc modo, & breuiter concludatur,

Falernum malis uinis permiscere, scelerati hominis est:
Tucca uerò permiscet falernum uinis malis:
Est igitur Tucca sceleratus.

Quapropter ad hunc modum discernendæ erunt orationis uires ad iudicium de sententia comprehensa faciendum.

Vis autem præcipua, commoditásque syllogismi est in longioribus disputationibus resoluendis, retexendísque: ut cùm in perpetuæ orationis partibus syllogismos multos distinxeris: uno summam totam (ut plærunq; ex sese, sed multis ornamentis amplificata comprehensa est) omnibus detractis amplificationibus, notatis tamen capitibus argumentorum succinctè complectare: sic Miloniana Cic. in unū dialecticæ ratiocinationis uinculum est inclusa:

Sceleratum hominem licet interficere,

Vt populi, ut iudiciorum, ut senatus, ut deorum, ut legum authoritas declarat: maximè uerò cùm ui uis illata defenditur: ut Marij iudicium, ut naturalis, & humana lex testatur:

tur: nec senatus, nec populi leges dissentiunt:

At P. Clodius homo sceleratus insidiarum uim parauit, utilitate, odio, improbis moribus, spe impunitatis impulsus: quod ipsius & uoce, & factis intellectum est: sceleratum uerò fuisse, eius facinora in deos, atque in homines arguunt:

Iure igitur cæsus est Clodius: hoc modo Cicero Milonis defensionem disposuit.

Cùm autem totum corpus orationis syllogismũ non impleuerit: est nihilominus eius summa ad normam illam conferẽda: ut exploratius intelligatur. siue enim ars, siue sermo, siue altercatio, siue alia quæuis oratio scribatur: quãuis perpetuo cursu tractanda, atque exponenda sit: uis tamen generis uniuersi, singularúmque partium natura (si dubitationis aliquid habeat) syllogismi conclusione probanda erit, & confirmanda: cuiusmodi & in hac (quam perpetua secũdi iudicij uia tradimus) disciplina fuerit: illustretur enim hæc quoque utilitas exemplis pluribus. nam si fortè totam rem penitus non percipias, hac una ratiocinatione summam explicare, & complecti licebit: doctrina differẽdi propriũ est omnes res explicandi, atque interpretandi instrumentũ: differendo enim, & ratione utendo nihil tam perturbatum, quod non illustretur: nihil tam obscurum, quod non declaretur: dialectica autem differẽdi doctrina est: tradit enim uias inueniendæ fidei, & rationis ad expositionem rerum, atque explicationem accommodatæ: deinde constantem regulam præscribit, normámq; instituit: qua rationes inuentæ disponantur, ac res dubiæ iudicentur. Est igitur dialecticæ rerum omnium explicãdarum artificium, atque instrumentũ proprium. ita uides totam dialecticam uno syllogismo conclu-

sam: sic & breuiores sententiæ hac eadem syllogismi lance ponderandæ sunt, quanuis aliquid desit: ut in fine primi bucolici Virgiliani, ubi Tityrus inuitat hospitio Melibœum: propositio deest,

Hìc tamen hac mecum poteris requiescere nocte,
Fronde super uiridi, sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles, & presi copia lactis.
Et iam summa procul uillarum culmina fumant:
Maioresq; cadunt altis de montibus umbræ.

Quæstio primo loco est.

Hìc tamen hac mecum poteris requiescere nocte

Argumētum ex adiunctis loci, fronde super uiridi: & personæ,

Sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles: & presi copia lactis. & temporis,
Et iam summa procul uillarum culmina fumant,
Maioresq; cadunt altis de montibus umbræ:

Assumptio itaq; est perpetua sine propositione: quæ si addatur, ratiocinatione plena quæstionē facilius æstimabis hoc modo: Commodè posis apud eum requiescere, cui lectus sit uiridi fronde status: cui sunt mitia poma, castaneæ molles, et presi copia lactis: præsertim cùm nox appetat:
Adsunt autem nobis hæc omnia:
Hâc igitur mecum poteris requiescere nocte.

Itaq; & detrahendum est, quod superat: ne quid offundat tenebrarum in iudicando: & addendum, si quid deest: & ad ideam artis comparandum: secùs lesbiam quandam regulam præscriberemus: quæ non ratione, & lege opus æstimaret, sed rationem legemq; opere definiret: sit igitur in interpretatione prima hæc cura, ut quæstio, & argumentum: deinde

deinde tria proloquia ex illis confecta uideantur. deinceps postremum est, ut quæstionẽ ueram, falsam ué decernamus: quod ad partium singularem primùm, deinde ad totius uniuersam collocationẽ pertinet: hac enim duplici ratione quæstio (quæ dubia prius erat) æstimatur: prior autem ratio ad propositionem, & assumptionem pertinet: in quibus illud antè in argumentis expositum uitium (amphiboliam dico) cauendum maximè est. est enim mala ualde bestia: & quæ sæpe ancipiti sensu distractum iudicium cõturbat. hæc duos summos reges in fraudẽ, calamitatemq́; impulit, Crœsum, Pyrrhumq́;. Crœsus enim Lydiæ rex, cum Apollinem de bello aduersus Cyrum Persarum regem consuleret, hoc oraculo deceptus est, Crœsus Halym penetrans, magnam peruertet opum uim: Credidit enim Crœsus cũ Halym fluuium Cappadociæ traiecisset, se hostium magnas opes peruersurum, peruertit suas: & Pyrrhus Epirotharum rex, cũ eundem consuleret Apollinem de bello Tarentino cõtra Romanos, similis ambiguitate responsi delusus est,

Aio te Aeacida Romanos uincere posse:

Credidit se Romanos uicturum, uictus est à Romanis. hanc igitur tam immanem belluam cùm cauerimus, doctrina hîc nulla requiritur: sed natura ipsa audiẽda est: cuius iudicium in his duabus partibus, propositione, & assumptione, solũ est, artis prorsus nullum: nisi enim propositioni, & assumptioni ratio, sensúsue sua sponte assentiatur: nihil ars poßit adiuuare: ut in hac re una facilè percipiatur, quàm sit dialectica naturalis, artificiosa præstantior: quãq́; naturam imitetur ars: assequatur nunquam. est quidem certè iudicationis huius uniuersæ ratio magno cuidam templo simillima: ut enim illic occultiora duntaxat adyta collucescente cereo,

editiores autem aræ, delubra, fastigia multò magis splendore solis illustrantur: ita dialecticæ artis æstimatione sola cõclusionis ueritas: propositio autẽ, & assumptio multò magis naturali quodam sensus, mentisue ampliore lumine cernuntur. ac ne ipsam quidem conclusionem æstimare artis tam est, quàm naturæ: ars enim ex naturali propositionis, atque assumptionis lumine scintillam quandam ad illuminandam complectionem, quasi precariò accipit: tam est humilis doctrina, si cum naturæ amplitudine comparetur, ut mirum nihil sit magna sæpe ingenia suapte natura sentire, facereq; melius, quàm alterum poßint docere. quòd si de propositione, uel assumptione, naturæ dubium, uel instituto cõtrarium iudicium fuerit: eius partis noua quæstio existet, nouoq; probanda argumento. Quamobrem singularum enunciationum ueritate, naturali iudicio põderata, interpretatio ad dispositionem argumenti transferenda est, ut uniuersæ collocationis cõstantia cognoscatur: nec noua hîc ulla præceptio est: sed ex simplicis, & coniunctæ ratiocinationis doctrina, genus primùm, deinde species deprehendatur: ut in primo illo Martialis epigrãmate relatus syllogismus est: propositio enim relationem habet, is, qui,

Posthume non bene olet, qui bene semper olet.

Et cadit in tertium modum primæ speciei simplicis, hoc modo,

Quicunque bene semper olet, is male olet:
Posthumus bene semper olet.
Posthumus igitur male olet.

Quamobrem cùm argumenti cum quæstione coniunctionẽ, & coniunctionum copulationem erimus assecuti: indubitatam iudicij legem erimus assecuti, qua uelut aurum igne, sic dubitationis

dubitationis fides exploretur, & probetur: regulam enim habebimus descriptam perpetuæ, & nunquam fallentis ueritatis: ad cuius numerum, quadrumq; cùm institutã disputationem redegerimus, iudicium de quæstione certißimum faciemus. interpretatio inuentionis primiq; iudicij ita se ha bet: in secundo autem iudicij gradu simillima ex partis huius præceptis animaduersio erit: cùm enim artem aliquam explicandam sumpserit, finem cæterasq; caussas summa defi nitione comprehensas requiret: subiectas res paucis generibus notatas. Atque in partibus singulis, antecedentis interpretationis diligentia adhibita ad hanc exercitationem pri mò notas, & illustres artes, grammaticam, rhetoricam, dialecticam, id est, seipsam explicabit: grammaticam scientiam rectè loquendi, membra orthographiam, etymologiam, syntaxim, prosodiam uidebit ad dialecticæ normam conuenire: in rhetorica nõ idem erit: assumpsit enim doctrina illa, quic quid utile sibi iudicauit: suúmne, an alienum, non ualde laborauit: sed eam partẽ amicißimus studiorũ socius, consorsq; laborum meorum, Audomarus Taleus illustrabit: dialecticam ut legibus illis explicet hæc ipsa, de qua loquimur, interpretatio, in solis institutionibus nostris materies erit: ab his igitur primis artibus profectos poëtas, & oratores dein ceps enarrabit: nec tantùm bene scriptas orationes, sed uitiosas interdum ad huius exercitationis utilitatem declarabit: ut Socrates apud Platonem in oratione Lysiæ (quam Phædrus unicè commendabat) multa uitia notauit, quod nihil definiret: nulla partitione uteretur: qua exercitatione nos ipsi quoq; sumus usi, ut animaduersiones Aristotelicæ planius loquentur, atque his primis studijs ita perspectis, & exploratis, naturalium rerũ magnificam, & copiosam scien

tiam eodem modo ponderabit: mathematicas artes examinabit: geometriam, dij faxint, ut aliquando constituat, definiat, distribuat in partes, singularum proprias affectiones coniungat, usum institutionum omnium ostendat: quod tantum bonum si poterit assequi, astronomiam deinceps licet impeditā, & dißipatā, facilius cōponet, & commētitijs somnijs liberabit: tum musicam non tam ignoratam, quàm despectā uindicabit: & in honoris debiti loco collocabit: tandem uerò quæ de moribus traditæ sunt disciplinæ, eas exercitatione pari percensebit: atque in hac omnium liberalium scriptorum, & ingenuarum disciplinarum meditatione, tractatione, explicatione tanquam in bona republica, cui iam antea laudi comparata est, princeps non uerborum contentione, sed iudicij seueritate uitia omnia damnabit: seditiosarū turbas opinionum expellet: delicias uanarum, & ociosarum subtilitatum exterminabit: ut sit, quemadmodum in censu bene constitutæ ciuitatis bonorum duntaxat, & ciuium, prætermißis malorum, & externorum nominibus: sic in artiū constitutione, utilium tantummodo, & necessariarum rerū, detractis omnibus refutationum impedimentis, sancta quædam, laudabilisq; descriptio. postremi iudicij interpretatio ad artis itidem suæ præcepta, atq; instituta referenda est, quæ materiam tamen uix reperiet, in qua poßit exerceri: nemo enim adhuc artes humanas in hunc dispositionis ordinē contulit: quanquā & in republica Plato, *& in natura deorum* Cicero *occasionem quandam meditationis huius attulerunt.*

Scribendi, dicendiquè exercitatio superest una, & eadē monitione comprehensa: & quanuis uox ad docendum multò ualentior sit scriptura, linguaq; sit manu disertior, ut sapienter

pienter

pienter in Phædro extremo Socrates disputat:scriptionis tamen exercitatio natura, & tempore prior est: cuius nō alia uia est, quam rhetores exercendæ eloquentiæ tradiderunt. quamobrem (ut Crassus ait) in istis ipsis exercitationibus, & si utile est etiam subitò sæpe dicere: tamen illud utilius sumpto spatio ad cogitandum, paratius, atq; accuratius dicere: caput autem est (quod ut uerè dicam minimè facimus: est enim magni laboris, quem plerunq; fugimus) quamplurimum scribere: stylus optimus, ac præstantißimus, ut dicendi, ita disserendi effector & magister: nam si subitam, & fortuitam orationem commentario, & cogitatio facilè uincit, hanc ipsam profectò aßidua, ac diligens scriptura superabit. Scribendi uerò, dicendiq; prima, facillimaqúe uia est imitatio, quæ prudenter quos imitari uelit, seliget: unus è latinis Cicero in orationibus, in philosophia, in oratorijs institutionibus (quāquam hic authoritate ueterum deceptus est) sæpe etiam in epistolis multum proderit: sed & omniū rerum diligentes, & accurati scriptores. præcursione igitur interpretationis, & lumine uirtutibus autoris ad imitandū propositi cognitis, & perspectis quæstio aliqua consimilis earum rerum (quæ ab illo, quē imitamur tractantur) imitanda proponetur: scribendo, dicendoq; explicabitur quam maximè ad ueritatem, & similitudinis expreßionem accommodatè: ita enim inuentionem acuemus: & confirmabimus iudicandi prudentiam: cùm ex alienis uirtutibus (ut accidit in sole ambulātibus) colorari nos sentiemus, deinde ab imitatione scriptio, dictioq; seipsam disiunget, & secum ipsa certabit, quæstionem liberam sumet: de bonis rebus, & malis, de iucundis, & utilibus, deqúe omnibus communi hominū iudicio subiectis, & industria propria explicabit: omnes

inuentionis artes excitabit: nullum intentatum genus argumenti relinquet: quæstionis utranq; partem per omnia argumentorum genera deducet: quemadmodum quæstionis nostræ (an homo est dialecticus) partem utramq; per omnes locos inuentionis deduximus. hinc ueterum sophistarum de rebus omnibus ex tempore dicēdi facultas extitit: hinc academiæ dubitatio, & contra omnes omnium sententias disputatio: hinc ab Aristotele de singulis rebus in utranque partem differendi manauit institutio: hinc Ciceronis, & excellentium oratorum quotidiana declamitatio: hinc omnis copia rerum, & supellex, hinc omnis probatio, fidesq;, hinc motus ferè omnis ac delectatio animorum. quare quoniam in hac parte tantum boni est, magnus labor, magnum studiū est adhibendum, ut inde rerum abundantiam quàm amplißimam, & ad omnem disputationem promptißimam facultatem hauriamus: deinde pari diligentia iudicij gradus omnes erunt exercendi: quicquid interpretandum scribendo, dicendoq; fuerit, aliqua ratiocinationis forma (quanuis nō perpetuò plena) concludatur: utque quæstionem eandem per omnes locos inuentionis, sic per omnes modos ratiocinationis deducamus aliud alio modo argumentum concludamus, ut non tantùm argumentis, sed syllogismorū modis subinde nouis semper utamur. In perpetua autem & multiplici rerum explicatione nunquam à secundi iudicij regula discedēdum: atque ut interpretationem, sic scriptionē, dictionemq; possumus per omnes artes deducere. quis enim alienum uel incommodum putabit, si non ad alios docendum, certè ad studiorum fructum augendum, commentarios artium singularum concinne, presse, aptè conficere? atque in his ordine (ut tertium genus æstimandi docuit) collocatis, summi patris

tris sapientiam, prouidentiam, naturam, probitatem, manu, linguaq; celebrare? & identidem animo cogitandam, admirandam, uenerandam proponere? hæc honestißima in laudibus optimi maximiq; Dei exercitatio fuerit: sic omniū gradibus ætatum, omniumq; progreßionibus studiorum dialectica coniungetur exercitatio: cum enim puer è grammaticis exierit, cum Rhetoricis elocutionis præceptis, inuentionis, primiq; iudicij doctrinam copulabit: paulò firmior effectus, secundi iudicij prudentiam spectabit: postremò perceptis omnibus artibus, cum iam canescens animus suam quandam maturitatem, & quasi senectutem habebit, in tertij iudicij sanctitate religiosius acquiescet: uolo enim naturæ coniunctam semper esse artem, artisq; exercitationem: & quoniam tota hominis uita nihil aliud esse, quam rationis usus, id est, dialecticæ naturalis exercitatio debet: sic rationis, & dialecticæ naturalis artem, quanquam breuiter, & paucis præceptis cognitam tota uita tamen in rebus omnibus meditemur, & exerceamus, tum certè ut in cæteris artifiicijs omnibus, sic in hoc uniuerso, & omnia alia complectente uerißimum illud esse percipiemus, artem nō tam præceptis quàm exercitatione cognosci, multaq; quæ otiosis in scholis pueri ieiuna, atque arida putabamus, senes in hoc usu diligētißimè uersati mirabimur: atque ipse sensu consuetudine, et exemplis informatus aliquid ostendet, quod quieta cogitatio quamuis acutißima nō poterat intelligere. quamobrem quantus erit exercitationis labor, tanta erit artis non solùm utilitas, sed scientia, prudentiaq;. Dialecticæ exercitationi satisfactum iam nunc esse arbitror: sed ne de conuiuio tam liberali sine corollario discedamus: accesßio memoriæ quam (iudicio fecimus) nobis est adiungenda: suaq; exercitatio-

ne breuiter ornanda: in qua quia praecepta nulla noua ſunt, quid aliud requirendum eſt, quàm ut exemplo res illuſtretur? ſit igitur puer qui querimoniam illam Penelopes apud Ouidium de Vlyßis abſentia poſt euerſam Troiam, memoriae commendare uelit,

Sed mihi quid prodeſt ueſtris diſiecta lacertis
  Ilios, & murus, quod fuit antè ſolum:
Si maneo, qualis Troia durante manebam:
  Virq; mihi dempto fine carendus abeſt?
Diruta ſunt alijs: uni mihi Pergama reſtant:
  Incola captiuo quae boue uictor arat:
Iam ſeges eſt, ubi Troia fuit, reſecandaq; falce:
  Luxuriat phrygio ſanguine pinguis humus.
Semiſepulta uirûm curuis feriuntur aratris
  Oſſa, ruinoſas occulit herba domos.
Victor abes: nec ſcire mihi quae cauſſa morandi:
  Aut in quo lateas ferreus orbe, licet.
Quiſquis ad hanc uertit peregrinam littora puppim,
  Ille mihi de te multa rogatus abit:
Quamq; tibi reddat, ſi te modò uiderit uſquam,
  Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon antiqui Neleia Neſtoris arua
  Miſimus: incerta eſt fama remiſſa Pylo.
Miſimus & Sparten: Sparte quoq; neſcia uerim,
  Quas habitas terras, aut ubi lentus abes.
Vtilius ſtarent etiam nunc moenia Phoebi:
  Iraſcor uotis, heu leuis, ipſa meis:
Scirem ubi pugnares: & tantùm bella timerem,
  Et mea cum multis iuncta querela foret.
Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demens:

Et

Et patet in curas area lata meas.
Quæcunque æquor habet, quæcunque pericula tellus,
Tam longæ caussas suspicor esse moræ.

Hunc totum locum cùm uiderit puer primo connexo syllogismo cõprehensum, partes singulas notabit, earumq́; præcipuas exornationes, propositionem igitur aspiciet initio, in quatuor primis uersibus positam,

Sed mihi quid prodest uestris disiecta lacertis
Ilios, & murus, quod fuit antè solum:
Si maneo, qualis Troïa durante manebam:
Virq́; mihi dempto fine carendus abest?

Deinde sequitur ex dissentaneis absentiæ, amplificatio nondum positæ assumptionis: at tu abes, & quidẽ nimium diu, quia cæteri redierunt, tu solus abes tam multis post deletam Troïam temporibus, ubi sex sunt uersus:

Diruta sunt alijs: uni mihi Pergama restant,
Incola captiuo quæ boue uictor arat:
Iam seges est, ubi Troïa fuit, resecandaq́; falce:
Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus:
Semisepulta uirûm curuis feriuntur aratris:
Ossa ruinosas occulit herba domos.

Duodecimus uersus habet assumptionem auctam maiori: nõmodo abes, sed sic abes, ut scire nequeam, ubi lateas: quod exaggeratur factis Penelopes, interrogo, scribo, mitto in omnes orbis partes, nec quicquam de te audio: decem sunt hîc uersus,

Victor abes: nec scire mihi quæ caussa morandi,
Aut in quo lateas ferreus orbe, licet.
Quisquis ad hanc uertit peregrinam littora puppim,
Ille mihi de te multa rogatus abit:

Quamq; tibi reddat, si te modò uiderit usquam,
Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon antiqui, Neleïa Nestoris arua
Misimus: incerta est fama remissa Pylo.
Misimus & Sparten Sparte: quoq; nescia ueri
Quas habitas terras, aut ubi lentus abes.

Conclusio tandem uicesi. pri. secundoq; uersu per contrariũ significatur duo: tantum sunt uersus,

Vtilius starent etiam nunc mœnia Phœbi:
Irascor uotis, heu leuis, ipsa meis.

Sed & ipsi conclusioni amplificatio accedit ex adiuncto, quod ipsum ex repugnantibus augetur, sex sunt uersus.

Scirem ubi pugnares, & tantùm bella timerem:
Et mea cum multis iuncta querela foret.
Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demens.
Et patet in curas area lata meas.
Quæcunque æquor habet, quecunq; pericula tellus,
Tam longæ caussas suspicor esse moræ.

Quamobrem cum hac interpretationis diligentia puer totam sententiam distinxerit: uel à diligẽti præceptore distinctã acceperit: & ex octo & uiginti uersibus, quatuor propositioni, sexdecim assumptioni, octo conclusioni tribuerit: hac syllogismi descriptione non solùm partes, sed partium quoque sententiam sibi repræsentabit. nam cùm scierit hìc primo loco propositionem, secundo assumptionem, tertio conclusionem esse, sciet itidem ex cogniti syllogismi legibus quæ uis cuiusque partis esse debeat: quinetiam hac ratione facillimè phãtasias animo cõcipiet: per quas imagines rerũ absentiũ ita subijciet animo: ut cernere oculis, ac præsentes habere uideatur: ut in hoc exẽplo occurrent urbis antiquæ ruinæ,

ruinæ, agricolæ, ossa, nautæ, mulier solicitè interrogans, tabellarij, bella, naufragia, cædes: in orationibus autẽ disputationibusq́; longioribus ediscendis, secundi iudicij dispositio similem commoditatem præbebit. nam tum definitiones distributionesq́; uniuersas tãquam digitos in manu: tum deductos uelut articulos definitiones distributionesq́; singulares sequemur: omniumq́; numerũ tantò facilius habebimus, quantò est secundi iudicij ordo syllogismi ordine nescio quo modo familiaris magis, magisq́; naturalis. exemplum de nostris institutionibus commodissimum hic erit, ut dialectica suijpsius imprimis memoriam confirmet, quæ alijs opẽ confirmandæ memoriæ polliceatur. figuretur igitur hic artis dialecticæ summa & uniuersa partitio, quæ (quod dicimus) oculis etiam spectandum proponat.

FINIS.

Pertinet ad Cenobium Sti Fran.ci de Urbe

Ad usum Studentis S. Fran.ci Fransibeim